

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **БЕЗПЕКА**

✓ Закон України
«Про основи національного спротиву»

- **ЕКОНОМІКА**

✓ Закон України
«Про внутрішній водний транспорт»

№ 2 (224) ЛЮТИЙ 2022

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 2 (224) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Глава держави підписав указ, спрямований на підвищення привабливості військової служби в ЗСУ та розвиток професійної армії 3
Законопроект щодо зменшення кількості народних депутатів до 300 готовий для розгляду 4
Президент України надав чинності Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Симоненко О.

Закон України «Про основи національного спротиву»: на які зміни очікувати 5

Годлюк А.

Закон України «Про внутрішній водний транспорт»: аналіз та погляди експертів 11

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 14

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Глава держави підписав указ, спрямований на підвищення привабливості військової служби в ЗСУ та розвиток професійної армії

Президент України В. Зеленський підписав Указ № 36/2022 «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби в Збройних силах України та поступового переходу до засад професійної армії».

Як розповів Президент під час виступу на урочистому відкритті сьомої сесії Верховної Ради України IX скликання, документ спрямований на підвищення рівня соціального забезпечення українських військових, збільшення чисельності та зміцнення ЗСУ.

Указом передбачено поступове збільшення грошового забезпечення усіх військових до рівня не нижче трьох мінімальних заробітних плат; збільшення терміну дії контрактів; розробку концепції житлового забезпечення військовослужбовців, ветеранів і членів їхніх сімей; систему кар'єрного зростання офіцерів.

Згідно з документом, Кабінет Міністрів має підготувати зміни до державного бюджету на поточний рік, заклавши фінансування на підвищення грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ до рівня не менше двократного розміру мінімальної заробітної плати. Також заплановано підвищення протягом 2023 р. грошового забезпечення військовослужбовців, які укладають довготермінові контракти, до рівня не менше трикратного розміру мінімальної зарплати.

Крім того, указ передбачає збільшення протягом наступних трьох років чисельності Збройних сил України на 100 тис. осіб і створення додаткових 20 бригад ЗСУ.

Документ також передбачає поступовий перехід до формування Збройних сил України

на професійній основі. Зокрема, запровадження моделі інтенсивної системи військової підготовки як можливої альтернативної форми проходження строкової служби та припинення призову громадян України на строкову військову службу з 1 січня 2024 р.

«Цей указ – старт переходу України на професійну армію. Цей указ – не тому, що «скоро війна». Це я говорю для всіх. Цей указ для того, щоб скоро й надалі був мир – мир в Україні», – наголосив В. Зеленський.

Президент акцентував на тому, що держава має захищати тих, хто захищає її. Він зазначив, що Україна цінує підтримку всіх, але має розраховувати насамперед на себе та своїх військових.

Глава держави переконаний: важливо завжди в усьому покладатися лише на власні сили. В. Зеленський нагадав, що у вирішальні миті історії своєї держави українці здобували визначні перемоги власними силами, завдяки власній волі, українському духу, незламності, гордості та гідності. Це було, коли Україна відновлювала незалежність, відстоювала свою свободу на барикадах, боронила себе в окопах силами своїх захисників, добровольців і волонтерів.

«У нашої Батьківщини є багато друзів, і ми їм дуже вдячні. Але у друзів є своя Батьківщина. Тож ніхто замість нас не побудує Україну, не захистить Україну, не збереже, не підніме її вгору», – сказав Президент України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pidpisav-ukaz-spryamovaniy-na-pidvishennya-pr-72641>). – 2022. – 1.02).*

Законопроект щодо зменшення кількості народних депутатів до 300 готовий для розгляду

Ініційований Президентом України законопроект щодо зменшення кількості народних депутатів із 450 до 300 і запровадження пропорційної виборчої системи готовий до розгляду у залі засідань Верховної Ради України.

Про це повідомив Перший заступник Голови Верховної Ради України О. Корнієнко під час брифінгу. «Законопроект про зменшення кількості народних депутатів до 300 абсолютно готовий до голосування. Для його ухвалення потрібно 300 голосів. Цей документ також фактично закріпить пропорційну виборчу систему», – зазначив Перший заступник Голови Парламенту.

О. Корнієнко висловив переконання, що на даному етапі для України найбільш прийнятною стане саме пропорційна виборча

система з відкритими списками. Водночас він упевнений, що при її впровадженні слід зберегти дотримання принципу представництва територій і зв'язку депутатів із виборцями.

«Тому фактично треба змінювати й законодавство про партії, бо чинне вже є застарілим і не дає партіям необхідних можливостей працювати на територіях, окрім як відкривати приймальні, орендувати приміщення. Але навіть надання юридичних консультацій із точки зору НАЗК – це вже та послуга, яку партія не може надавати. Тому треба підсилювати компонент співпраці з місцевими громадами», – пояснив Перший заступник Голови Парламенту (*Офіційний вебпортал парламенту України (<https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/219013.html>). – 2022. – 1.02).*

Президент України надав чинності Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України

Президент України В. Зеленський своїм указом надав чинності рішенню Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 р. «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України».

План передбачає щорічне затвердження відповідного комплексу заходів з індикаторами їх виконання. Окрім цього, кожні пів року інформація про стан виконання Плану реалізації Стратегії кібербезпеки України має бути надана Національному координаційному центру кібербезпеки.

Як повідомлялося раніше, серед пріоритетів і головних цілей Стратегії – запровадження дієвої кібероборони, протидія розвідувально-підбивній діяльності у кіберпросторі та забезпечення безпечності цифрових послуг.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації як один із суб'єктів кібербезпеки забезпечить:

– створення загальнодержавної системи кібербезпеки, її технологічних можливостей

для автоматичного виявлення кібератак у режимі реального часу;

– налагодження систематичного обміну інформацією про деструктивну діяльність у кіберпросторі з міжнародними партнерами, насамперед із державами-членами ЄС і НАТО;

– забезпечення моніторингу національних електронних комунікаційних мереж та інформаційних ресурсів, аналізу вторгнень щодо цих мереж і ресурсів;

– розроблення базових вимог і рекомендацій забезпечення кібербезпеки для державного і приватного секторів з урахуванням кращих світових практик;

– впровадження системи сертифікації продукції, яка використовується для функціонування та кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем, насамперед об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;

– створення й забезпечення функціонування державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, постійного

перегляду та оновлення вимог щодо кіберзахисту таких об'єктів з урахуванням сучасних міжнародних стандартів з питань кібербезпеки;

– запровадження на постійній основі оцінки стану захищеності об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та державних інформаційних ресурсів на вразливість зі встановленням обов'язковості та періодичності проведення такої оцінки з урахуванням категорій критичності об'єктів;

– розвиток систем технічного і криптографічного захисту інформації, пріоритетності використання засобів технічного і криптографічного захисту інформації вітчизняного виробництва для кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;

– розвиток мережі центрів реагування на кібератаки та кіберінциденти;

– розгортання Національної телекомунікаційної мережі, збільшення її пропускної здатності, передбачення під час її функціонування використання винятково вітчизняних засобів криптографічного захисту інформації;

– функціонування та розвиток Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів, проведення модернізації системи захищеного доступу державних органів до мережі Інтернет;

– створення національного сервісу доменних імен (DNS);

– дослідження і розроблення у сфері кібербезпеки з урахуванням розвитку новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, технологій хмарних та квантових обчислень, 5G-мереж, інтернету речей, штучного інтелекту;

– розроблення національних стандартів у сфері кібербезпеки, організаційних і технічних вимог, що стосуються безпеки застосунків, мобільних пристроїв, робочих станцій, серверів і мереж, моделей хмарних обчислень, з урахуванням європейських та міжнародних стандартів (*Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України* (<https://cip.gov.ua/ua/news/prezident-nadav-chinnosti-planu-realizaciyi-strategiyi-kiberbezpeki-ukrayini>). – 2022. – 2.02).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Закон України «Про основи національного спротиву»: на які зміни очікувати

Від 1 січня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про основи національного спротиву», прийнятий парламентом і підписаний Президентом України влітку 2021 р. Його підготовка тривала кілька років. Над розробкою Закону, під загальним керівництвом Президента України, працювали силовики всіх родів військ, представники ветеранських організацій та експерти. «...Мої попередники виконали колосальний обсяг роботи. І Закон України 1702-ІХ, ухвалений 16.07.2021 “Про основи національного спротиву” – це результат роботи дуже великої кількості людей, державних інституцій, громадськості», – заявив бригадний генерал Ю. Галушкін, командувач

Сил територіальної оборони Збройних сил України.

Важливо відмітити, що в Законі вперше йдеться про такі поняття, як «територіальна оборона» та «національний спротив». Також у документі визначено правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання й повноваження сил безпеки та сил оборони з питань національного спротиву. Закон передбачає розвиток територіальної оборони та руху опору, впровадження системи підготовки громадян України до національного спротиву. Головне нововведення в Законі полягає в тому, що до захисту України можуть залучатися

добровольці за територіальним принципом – у своїх територіальних громадах. Таким чином, Законом передбачено, щоб кожен громадянин може надати регулярній армії допомогу у захисті території, на якій він проживає.

Якщо коротко охарактеризувати Закон, то в ньому визначено такі положення: мету, склад і завдання національного спротиву; основи побудови, і ведення територіальної оборони та руху опору; порядок підготовки громадян України до національного спротиву; організацію системи керівництва національним спротивом; порядок формування та комплектування військових частин Сил територіальної оборони Збройних сил України, добровольчих формувань територіальних громад та руху опору; повноваження сил безпеки та сил оборони, державних органів, органів місцевого самоврядування з питань національного спротиву; порядок підготовки, розгортання та ведення територіальної оборони України; фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву; соціальний і правовий захист осіб, які беруть участь у національному спротиві; відповідальність за порушення законодавства та інших нормативно-правових актів з питань національного спротиву.

Насамперед, Законом визначено, що національний спротив – це комплекс заходів, які організуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України. «Створення системи національного спротиву в Україні є потужним сигналом усім, що наша країна оборонятиметься, не допустить подій 2014 року і що захист України для нас – це всенародна справа», – заявив В. Зеленський.

Законом України «Про основи національного спротиву» передбачено три основних складових національного спротиву.

Перша складова – війська територіальної оборони. Згідно з Законом територіальна

оборона складається з військової, цивільної та військово-цивільної елементів. Військова – включає органи військового управління та військові частини Збройних сил України. До цивільної складової належать державні органи та органи місцевого самоврядування, які залучаються до територіальної оборони. До військово-цивільних складових належать штаби зон (районів) територіальної оборони та добровольчі формування територіальних громад.

Фактично, можна сказати, що війська територіальної оборони – це легка піхота, яка може допомагати основним силам ЗСУ охороняти важливі об'єкти або кордон, чергувати на блокпостах або ж протидіяти диверсантам чи іншим незаконним групам на своїй території. Проте на тероборону покладена ще одна функція – допомога при надзвичайних ситуаціях. У свою чергу, тероборона має підпорядковуватися командуванню ЗСУ через командувача військ територіальної оборони.

Друга складова національного спротиву – рух опору. Рух опору – це система воєнних, інформаційних і спеціальних заходів, організація, планування, підготовка й підтримка яких здійснюється з метою відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності. Його завданнями є створення осередків опору та «перешкоджання діям військ агресора». Окрім того, рух опору може долучатися до спеціальних операцій, зокрема розвідувальних чи інформаційно-психологічних. Тому рух опору планується підпорядкувати Силам спецоперацій та формувати з добровольців.

І третя складова – це підготовка громадян до національного спротиву. «Основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування за призовом відповідно до принципів та найкращих практик держав-членів НАТО», – ідеться в Законі.

Ця складова національного спротиву передбачає створення відповідної системи

підготовки, військово-патріотичне виховання, а також «підготовку населення до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій». Загальновійськова підготовка буде складатися з початкової і базової.

Загалом же всі наведені складові національного спротиву – тероборона, рух опору та підготовка громадян – підпорядковуються верховному головнокомандувачу – Президенту. Тобто безпосереднє керівництво територіальною обороною (ТО) здійснюється головнокомандувачем ЗСУ через командувача Сил територіальної оборони. Керівництво рухом опору Президент здійснює через командувача Сил спеціальних операцій ЗСУ. До речі, очільником територіальної оборони Президент В. Зеленський 1 січня призначив бойового генерала Ю. Галушкіна.

В одному з інтерв'ю командувач Сил територіальної оборони Збройних сил України, бригадний генерал Ю. Галушкін вказав на ключову відмінність у теробороні: «...ми маємо захищати свою домівку, це мають бути місцеві мешканці, які захищатимуть свій будинок, охоронятимуть об'єкти, і воювати на території свого району. Однак у разі крайньої необхідності, коли немає іншого виходу, за рішенням Головнокомандувача ЗСУ Сили ТРО можуть виконувати завдання в інших регіонах».

До речі, з цього приводу з'явився ряд опонентів. Зокрема, депутат А. Шараськін, член політичної партії «Голос», вважає, що такі положення порушують базові принципи побудови народного ополчення. «Коли ми говоримо про територіальну оборону, то є два головних принципи: територіальності і добровільності. Вони обидва порушені ...», – упевнений він.

Цю думку поділяє й військовий експерт, експівагент оперативного управління Генштабу О. Жданов, який наголошує на тому, що жорстка вертикаль підпорядкування і можливість використання добровольців подалі від їх рідного дому не мотивуватимуть цивільних вступати в такі підрозділи. «У чому сенс тероборони? У тому, що людина високо мотивована захистити власний будинок, власну сім'ю. Вони це вбивають в корені. Я, наприклад,

як член тероборони не мотивований їхати в іншу область. Я ж записувався, щоб захищати свій будинок», – обурюється експерт.

У цьому контексті доречним буде згадати про те, що парламентарі 312 голосами також ухвалили Закон України № 1703-IX «Про чисельність Збройних Сил України», щодо збільшення чисельності Збройних сил України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про основи національного спротиву», яким передбачено збільшення граничної чисельності ЗСУ на 11 тис., 10 тис. з яких – територіальна оборона та одна тисяча – спецпризначенці, а загальна чисельність Збройних сил України становитиме 261 тис. осіб, у тому числі 215 тис. військовослужбовців. Це спрямовано на забезпечення виконання завдань, визначених законом про національний спротив. Документ вводиться в дію з дня введення в дію Закону України «Про основи національного спротиву».

Міністр оборони О. Резніков припускає, що створення військ територіальної оборони в межах реалізації Закону України «Про основи національного спротиву» стане повноцінною заміною призову, підвищить привабливість служби в армії та закрий питання мобілізаційного резерву. На його думку, формування бригад територіальної оборони згодом може замінити обов'язковий призов до армії.

Цю думку поділяє й голова партії «Слуга народу» О. Корнієнко. Він зазначив, що Закон є частиною плану зі скасування в Україні обов'язкового військового призову і зробити це можуть уже з 2023 р.

Як інформують у пресслужбі Міноборони, пояснення про запис до резерву ТрО нададуть згодом, однак, уже зараз Міноборони та ЗСУ працюють над спрощенням усіх процедур. «Наразі всім охочим необхідно звертатися до районних та обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки за місцем проживання, де їм кваліфіковано нададуть роз'яснення та допоможуть оформити документи. Надалі цей процес будуть супроводжувати командири батальйонів та бригад», – ідеться в повідомленні пресслужби Міністерства оборони України.

Крім того, як заявив міністр оборони О. Резніков під час наради 18 січня 2022 р., система територіальної оборони буде передбачати три етапи розгортання. Перший етап розгортання передбачає, що сили територіальної оборони розгортаються відповідно до штату мирного часу. Цей етап, за словами О. Резнікова, вже відбувається. У цей час у кожному батальйоні формується кістяк з військовослужбовців ЗСУ. Другим етапом розгортання системи територіальної оборони є формування резерву згідно зі штатами особливого періоду. На цьому етапі резервісти укладатимуть контракт і отримуватимуть зброю – вона застосовуватиметься під час навчань або в разі надзвичайних ситуацій. Третій етап розпочнеться після формування штату мирного часу та резерву для особливого періоду. «...На третьому етапі розгортання буде розглядатися питання про необхідність створення у невеликих населених пунктах добровільних формувань територіальних громад», – зазначив О. Резніков. За його словами, учасники таких формувань зможуть із власною зброєю долучатися до патрулювання охорони об'єктів (URL: <https://suspilne.media/198773-u-cotiroh-oblastah-vstanovlenij-pomarancevij-riven-epidnebezpeki-moz/>)

Велику зацікавленість у цьому Законі викликає питання щодо використання та зберігання зброї. Законом спочатку передбачалася можливість створювати добровільчі формування територіальних громад, яким дозволено використовувати власну мисливську зброю.

Проте на засіданні 27 січня 2022 р. Верховна Рада України внесла зміни до законодавства про основи національного спротиву. За новими нормами (законопроект № 6302) дозволяється використовувати ще й стрілецьку та іншу зброю у порядку, який ще має визначити уряд. «Члени добровільних формувань територіальних громад мають право застосовувати під час виконання завдань територіальної оборони особисту мисливську зброю, стрілецьку зброю, інші види озброєння та боєприпаси до них у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України», – зазначено в тексті поправок.

Якщо чинна редакція Закону передбачала, що штатна зброя добровольців може зберігатися не лише у військових частинах, а й в «інших визначених місцях зберігання у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України», то за законопроектом № 6302, стрілецька зброя та інші види озброєння добровільних формувань територіальних громад та боєприпаси зможуть зберігатися лише у військових частинах Сил територіальної оборони (за територіальним принципом), відповідно до вимог Статуту гарнізонної та вартової служб та Статуту внутрішньої служби Збройних сил України. За словами нардепів, одними з найважливіших змін, крім зазначених, є ще чітко виписані повноваження Сил спеціальних операцій, які керуватимуть Рухом опору.

При цьому фінансування та матеріально-технічне забезпечення національного спротиву планується здійснювати за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, а також з інших, не заборонених законодавством України, джерел. Щоправда, наведене положення Закону зазнало критики. Зокрема, І. Ступак, асоційований експерт програми реформування правоохоронної та судової систем UIF, зазначає, що «такий підхід є неправильним, оскільки це призведе до суттєвого дисбалансу у фінансуванні Сил ТрО та в подальшому просто зруйнує систему».

Важливо відмітити, що учасникам територіальної оборони та руху опору надаватиметься повноцінний соціально-правовий захист, передбачений Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». До того ж особам, які на добровільній та конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору, гарантуються нерозголошення факту їх участі в русі опору, а також соціальний і правовий захист з боку держави.

Окремо слід відмітити, що під час розробки документа було враховано досвід країн – членів НАТО, зокрема Литви, Естонії та Польщі, сучасні практики організації всеохоплюючої оборони. Наприклад, в Естонії вже більше 100

років існує Кайтселіт – добровольчий союз оборони, він налічує понад 20 тис. бійців. У них є зброя, і вони проходять регулярне навчання. Війська тероборони Польщі, навпаки, почали формувати тільки близько п'яти років тому. Вони не входять до складу Збройних сил країни і можуть залучатися до інших завдань, наприклад, до ліквідації наслідків стихійних лих. Щоправда, в Україні поки що створені батальйони територіальної оборони, далекі від закордонних аналогів.

Наразі, як наголосив бригадний генерал Ю. Галушкін, командувач Сил територіальної оборони ЗСУ, буде в максимально стислі терміни завершено процес формування командування Сил територіальної оборони ЗСУ, регіональних органів військового управління, бригад та батальйонів Сил територіальної оборони з урахуванням рівня загроз у кожному регіоні України. Як повідомляє пресслужба Міністерства оборони України, «формування Сил територіальної оборони ЗСУ уже йде повним ходом. Найближчим часом буде завершено формування та комплектування чотирьох регіональних управлінь та 25 бригад Сил ТрО. Бригади будуть дислоковані в кожному обласному центрі України та місті Києві. До складу бригад входитимуть від чотирьох до десяти окремих батальйонів, які будуть розміщені в кожному районі згідно з адміністративним розподілом території України». До того ж Міністерство оборони України заявило, що темпи розгортання військового компоненту Сил ТрО будуть пришвидшуватися.

Цю думку поділяє і секретар Ради національної безпеки і оборони України О. Данілов. За його словами, необхідно у максимально стислі терміни завершити процес формування командування Сил територіальної оборони ЗСУ, регіональних органів військового управління, бригад та батальйонів Сил територіальної оборони з урахуванням рівня загроз у кожному регіоні України. «Всі рішення необхідно ухвалювати з точки зору національних інтересів», – сказав він, наголосивши на доцільності перегляду підходу до розміщення та комплектації підрозділів Сил ТрО.

Водночас міністр оборони О. Резніков закликав політиків не піаритись на формуванні територіальної оборони України: «Звертаюся до всіх керівників органів місцевого самоврядування та інших обраних осіб. Я закликаю вас утриматись від дій і висловлювань, які політизують справу організації територіальної оборони. Мова йде про найважливіше – захист нашої країни. Тут не місце піару та пересмикуванням. Ми всі спільно маємо працювати заради інтересів України, кожен – у межах своїх повноважень. Зміцнювати обороноздатність, а не шкодити їй, розбалансовуючи процес. Є чітка вертикаль Сил територіальної оборони. Її формують військові... І важливо, щоб кожен розумів, де його компетенція починається і де завершується». За його словами, найближчим часом Міноборони збирається організувати навчання місцевих керівників для недопущення помилок та самовільних дій і буде суворо вимагати дотримання законодавства.

Наразі в публічному просторі України дискутують щодо ряду положень, викладених у Законі України «Про основи національного спротиву». Наприклад, ряд експертів говорять про те, що у частині підготовки громадян до спротиву ніяк не згадуються волонтерські і громадські організації, хоча саме вони нині відіграють ключову роль під час регулярних тренувань добровольців територіальної оборони, зокрема на це вказали депутати від партії «Голос». Крім того, у «Голосі» критикують і підхід щодо ролі місцевої влади. «Щоб засоби опору були ефективними в разі потреби, потрібно більше розвивати саме структуру самооборони, а по-друге, більше залучати органи самоврядування і місцеву владу. Чого в законі про національний спротив немає», – пояснив в ефірі каналу «Україна 24» депутат від «Голосу» С. Рахманін.

Щоправда, як вже було зазначено вище, 27 січня 2022 р. Верховна Рада України прийняла законопроект № 6302, яким (після його підписання Президентом України) будуть внесені зміни до Закону України «Про основи національного спротиву». Як повідомляється, зміни були обумовлені необхідністю узгодження

Закону з Конституцією України та усунення техніко-юридичних недоліків.

Отже, національний спротив є складовою частиною комплексної оборони держави. А ухвалення Верховною Радою України законодавчих актів щодо національного спротиву може стати важливою подією для обороноздатності нашої держави. Важливим залишається, щоб законодавча база була адаптована під реальні потреби (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/218764.html>); <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>); вебсайт Сєвєродонецької міської військово-цивільної адміністрації (https://sed-rada.gov.ua/novini-mista/z-1-sichnya-2022-roku-vvoditsya-v-diyu-zakon-ukrayini-pro-osnovi-nacionalnogo-sprotivu_29-12-2021); вебсайт «Суспільне мовлення України» (<https://susplne.media/198773-u-cotiroh-oblastah-vstanovlenij-pomarancevij-riven-epidnebezpeki-moz/>); <https://susplne.media/198786-sili-teritorialnoi-oboroni-rozgotatimutsa-v-tri-etapi-ministr-oboroni/>); <https://susplne.media/198773-u-cotiroh-oblastah-vstanovlenij-pomarancevij-riven-epidnebezpeki-moz/>); вебсайт «Еспресо» (<https://espreso.tv/rada-dozvolila-teroboroni-zastosovuvati-striletsku-zbroyu>); <https://espreso.tv/nayblizhchim-chasom-budut-ukomplektovani-chotiri-regionalni-upravlinnyata-25-brigad-sil-teroboroni-komanduvach-sil-tro-galushkin>); вебсайт «АрміяInform» (<https://armyinform.com.ua/2022/01/02/nacjonalnij-sprotiv-zakon-yakuj-chekalu-7-rokiv/>); <http://surl.li/bggmb>); вебсайт «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/1/7319212/>); ГО «Український мілітарний центр» (<https://mil.in.ua/uk/news/v-ukrayin-zapratsyuvav-zakon-pro-osnovu-natsionalnogo-sprotivu/>); вебсайт Ukrainian Military Pages (<https://www.ukrmilitary.com/2022/01/6302.html>); офіційне інтернет-представництво Офісу Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/zakoni-pro-nacionalnij-sprotiv-ta-pro-zbilshennya-chiselnost-69553>); вебсайт Апарату Ради національної безпеки і оборони України ([*Dialnist/5171.html*\); вебсайт «ЛІГА ЗАКОН» \(\[https://jurliga.ligazakon.net/news/205298_zakon-pro-natsionalnij-sprotiv-nabrav-chinnost\]\(https://jurliga.ligazakon.net/news/205298_zakon-pro-natsionalnij-sprotiv-nabrav-chinnost\)\); \[https://jurliga.ligazakon.net/news/208716_viznachenyak-khto-organizovuvatime-pdgotovku-gromadyan-ukrani-do-natssprotivu\]\(https://jurliga.ligazakon.net/news/208716_viznachenyak-khto-organizovuvatime-pdgotovku-gromadyan-ukrani-do-natssprotivu\)\); \[https://jurliga.ligazakon.net/news/208530_vvedeno-v-diyu-zakon-pro-natsionalnij-sprotiv\]\(https://jurliga.ligazakon.net/news/208530_vvedeno-v-diyu-zakon-pro-natsionalnij-sprotiv\)\); вебсайт «Громадське» \(<https://hromadske.ua/posts/u-dpsu-vidpovili-na-zakidi-poroshenka-pro-zabranij-pasport-nikogone-mozhna-obmezhati-u-pravi-povernutisya-v-ukrayinu>\); вебсайт «Укрінформ» \(<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3378468-v-ukraini-pocav-diati-zakon-pro-nacionalnij-sprotiv.html>\); <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3282852-naskilki-aktualnij-zakon-ukrayini-pro-osnovi-nacionalnogo-sprotivu.html>\); вебсайт «Радіо Свобода» \(<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zakon-pro-natsprotiv/31633197.html>\); вебсайт «Судово-юридична газета» \(<https://sud.ua/ru/news/publication/225391-kogo-prizvut-na-viyskovi-zbori-z-1-sichnya-nabuv-chinnosti-zakon-pro-natsionalnij-sprotiv>\); вебсайт Центру оборонних стратегій \(<https://defence.org.ua/zakon-pro-nacionalnij-sprotiv-nedolikita-propozicii-ekspertiv/>\); вебсайт Херсонської обласної державної адміністрації \(<https://khoda.gov.ua/shho-take-nac%D1%96nacionalnij-sprotiv%3A-jak%D1%96-problemi-vir%D1%96shit-prijnjattja-zakonu-%E2%84%965557>\); вебсайт BBC \(<https://www.bbc.com/ukrainian/news-57651178>\); вебсайт Львівської обласної державної адміністрації \(<https://loda.gov.ua/news?id=60211>\); вебсайт «Українське радіо» \(<http://www.nrсу.gov.ua/news.html?newsID=97257>\); вебсайт Асоціації правників України \(<https://uba.ua/ukr/news/8602/>\); вебсайт «Аностроф» \(<https://apostrophe.ua/ua/article/society/2022-01-13/terroborona-ot-zelenskogo-pochemu-v-ukraine-ne-vzletaet-sistema-natsionalnogo-soprotivleniya/43885>\); вебсайт «РБК-Україна» \(<https://daily.rbc.ua/ukr/show/armiya-dobrovoltsev-zachem-zelenskogo-reshili-1623094441.html>\); вебсайт LB.ua \(\[https://lb.ua/society/2021/12/03/500143-sekretar_rnbo_zaklikav_stisli.html\]\(https://lb.ua/society/2021/12/03/500143-sekretar_rnbo_zaklikav_stisli.html\)\); \[https://lb.ua/news/2021/12/27/501897_reznikov_zaklikav_politikiv.html\]\(https://lb.ua/news/2021/12/27/501897_reznikov_zaklikav_politikiv.html\)\); \[https://lb.ua/news/2022/01/18/503353_minoboroni_chiselnist_teroboroni.html\]\(https://lb.ua/news/2022/01/18/503353_minoboroni_chiselnist_teroboroni.html\)\).](https://www.rnbo.gov.ua/ua/</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

А. Годлюк, канд. політ. наук, наук. співроб. НЮБ НБУВ

Закон України «Про внутрішній водний транспорт»: аналіз та погляди експертів

1 січня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внутрішній водний транспорт», ухвалений Верховною Радою України ще 3 грудня 2020 р. Цим Законом фактично встановлено нові правила роботи в галузі перевезень внутрішніми водними шляхами.

Внутрішній водний транспорт є однією з найбільш перспективних і водночас однією з найбільш недооцінених галузей української економіки. Гідрографічна мережа України становить близько 4 % її території, включаючи близько 4000 км придатних або потенційно придатних для судноплавства річкових шляхів (за станом на 2020 р. фактично використовувалося близько 2000 км річкових шляхів), що дуже слабо використовують, причому з 1990 р. по 2018 р. обсяги перевезень постійно скорочувалися і навіть попри певне зростання в 2019–2020 рр. становлять лише 16 % від рівня 1990 р. Незначною є і частка перевезень внутрішнім водним транспортом порівняно із залізничним та автомобільним (близько 2 % всіх вантажів). Тоді як у країнах Європейського Союзу внутрішній водний транспорт становить близько 15–20 % всіх перевезень. Величезною проблемою галузі є також зношеність річкового флоту, портової та лоцманської інфраструктури, шлюзів. Проте водний транспорт є значно дешевшим за автомобільний і навіть залізничний, що робить подальший розвиток ринку внутрішніх водних перевезень перспективним напрямом.

Крім того, за підрахунками експертів, збільшення перевезень внутрішнім водним транспортом до 1 млн т вантажів на рік може зекономити близько 250 млн грн, що йдуть на ремонт автомобільних шляхів. Таким чином, питання розвитку перевезень внутрішнім водним транспортом має величезний потенціал для економіки України.

Окрім зношеності інфраструктури та критичного недофінансування галузі, окремою проблемою був стан законодавчого регулювання,

який аж ніяк не сприяв залученню інвестицій. До 1 січня 2022 р. основним нормативним актом, що регулював порядок здійснення перевезень річками і каналами України, був Статут внутрішнього водного транспорту, затверджений Радою Міністрів СРСР 15.10.1955 р. (діяв відповідно до постанови Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства СРСР» від 12.09.1991 р.). Зрозуміло, що цей акт, розроблений на основі адміністративних практик планової радянської економіки, концептуально застарів і, навіть незважаючи на численні зміни, не міг бути основою для регулювання галузі в умовах ринку. Окремий поштовх для розроблення нового законодавства в галузі внутрішніх водних перевезень дала Угода про асоціацію з ЄС. Відповідно до ст. 368 угоди метою співпраці України та ЄС є, зокрема реструктуризація та оновлення транспортного сектору, включаючи гармонізацію транспортного законодавства з нормами, що діють в ЄС. Крім того, передбачалося включення українських водних шляхів до транс'європейської транспортної мережі TEN-T. Тому питання ухвалення галузевого закону стало нагальним питанням для повноцінного функціонування галузі.

Його розроблення було передбачено Стратегією сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, та Планом заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України і Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. № 213.

Ухвалений у грудні 2020 р. Закон України «Про внутрішній водний транспорт» став важливим кроком подальшого реформування галузі. На відміну від радянського законодавства, в якому правовідносини, що виникали під час експлуатації різних елементів інфраструктури

внутрішніх водних перевезень (внутрішні водні шляхи, річковий флот, об'єкти обслуговуючої інфраструктури, система навігації та контролю за дотриманням умов безпеки судноплавства), регулювалися окремими нормативно правовими актами, чинний Закон розглядає внутрішні водні перевезення в комплексі як єдину галузь. Фактично в новому Законі консолідовано всю попередню нормативно правову базу у сфері внутрішніх водних перевезень.

Структура Закону чітко відповідає структурі галузі. У розділі I закріплено дефініції понять, чітко визначено сферу застосування Закону та основні принципи правового регулювання в галузі внутрішніх водних перевезень. Розділи II-III присвячено питанням державного регулювання галузі, розділ IV – правовідносинам, що виникають у результаті експлуатації водних шляхів та інфраструктури (портів, причалів, шлюзів, мостів тощо), розділи V-VI – регулюванню правовідносин в галузі експлуатації судів річкового флоту, розділи VII-VIII визначають правила судноплавства, перевезення вантажів та пасажирів, розділ IX – регулюванню безпеки судноплавства, розділ XI присвячено відповідальності судновласників за порушення законодавства про внутрішній водний транспорт. Окремим об'єктом регулювання визначаються правовідносини, що виникають щодо майна, затонулого на внутрішніх водних шляхах (розділ X). Систематизація законодавства в галузі внутрішніх водних перевезень дасть змогу забезпечити комплексний підхід у сфері державного управління галуззю та забезпечить транспарентність правил для учасників ринку водних перевезень.

Окрім зазначених новацій у сфері законодавчої техніки, Закон містить низку змін, спрямованих на покращення управління галуззю та загальну лібералізацію ринку внутрішніх водних перевезень.

Завідувач сектору промислової та транспортної політики Національного інституту стратегічних досліджень К. Михайличенко, аналізуючи законопроект «Про внутрішній водний транспорт», звертає увагу на створення нової моделі управління

внутрішнім водним транспортом. Закон визначає кілька суб'єктів, що здійснюють реалізацію державної політики в галузі. Ці функції розподіляються між Кабінетом Міністрів України, Мінінфраструктури, Державною службою морського та річкового транспорту, Національною комісією регулювання транспорту (деякі функції також покладаються на місцеві державні адміністрації та національну поліцію). Закон визначає досить чіткий розподіл функцій між зазначеними органами державної влади. Як вдалий приклад реформування галузі К. Михайличенко наводить розподіл функцій управління (Державна служба морського та річкового транспорту) та контролю (Національна комісія регулювання транспорту).

Наступною важливою новацією законопроекту є введення єдиного річкового збору, що має замінити низку існуючих зборів і стати одним з основних джерел фінансування інфраструктури внутрішнього водного транспорту. Запровадження єдиного збору є одним з інструментів лібералізації в галузі, що має спростити роботу суб'єктів господарювання. Ще одним важливим напрямом лібералізації, на думку К. Михайличенко, є ліквідація шлюзових зборів (фінансування шлюзової інфраструктури планується включити до тарифу за електроенергію, що відповідає світовій практиці). За словами заступника голови парламентського комітету з питань транспорту та інфраструктури В. Крейденко, до позитивних новацій Закону варто додати допуск суден під іноземним прапором до внутрішніх водних шляхів, що стимулюватиме міжнародну торгівлю і частково звільнить судна внутрішнього плавання від зборів у морських портах. Також В. Крейденко звертає увагу на створення Державного фонду розвитку внутрішніх водних шляхів, що має забезпечити стабільне фінансування інфраструктури.

Фахівці також визначають низку недоліків Закону, що можуть знизити ефект від його застосування. Однак К. Михайличенко наголошує на розширенні повноважень органів центральної влади у сфері управління галуззю, що створює потенційні ризики зростання

монопольної ролі держави на ринку, недостатню визначеність функцій органів місцевої влади в управлінні інфраструктурою внутрішнього водного транспорту, невирішеність питання управління державним майном у галузі. В. Крейденко звертає увагу на окремі норми, зокрема звільнення від портових зборів в окремих портах, що порушують принципи рівності суб'єктів господарювання та принципи вільної конкуренції. Поділяючи думку К. Михайличенко, В. Крейденко зауважує про формування державної монополії в галузі надання послуг лоцманськими службами, що в перспективі може стати проблемою для галузі. Окремо В. Крейденко зупиняється на екологічних ризиках, які породжує новий Закон, зокрема на проблемі скидання стічних вод із суден, та зазначає некоректність застосування Міжнародної конвенції по запобіганню забрудненню з суден 1973 р. та Протоколу 1978 р. до неї, оскільки вони регулюють вимоги щодо очищення стічних вод морських суден, а не суден річкового флоту.

Таким чином, Закон України «Про внутрішній водний транспорт», який набрав чинності 1 січня 2022 р., став важливою віхою реформування галузі перевезень внутрішніми водними шляхами України, який має суттєво пожвавити галузь. Закон замінив собою низку неузгоджених, застарілих нормативних актів радянського періоду. Законом запроваджено нову структуру управління галуззю внутрішніх водних перевезень, врегульовано відносини у сфері використання річкового флоту та інфраструктури внутрішніх водних шляхів, переглянуто структуру тарифів та систему фінансування галузі. Загалом експерти погоджуються з тим, що Закон спрямовано на

лібералізацію галузі та залучення інвестицій і водночас вказують на наявність певних недоліків, які не вписуються в загальну концепцію лібералізації галузі. Зокрема, певну неузгодженість функцій органів управління галуззю, монополізацію лоцманських послуг державою та порушення принципів вільної конкуренції між портами. Однак попри вказані недоліки експерти високо оцінюють Закон України «Про внутрішній водний транспорт» і розглядають його як важливий крок реформування галузі внутрішніх водних перевезень, що дасть можливість оживити галузь, залучити до неї нові інвестиції, що у підсумку повинно мати позитивний ефект для всієї економіки України (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-20/conv#n125>); стаття Г. Карпенко, Б. Кохана «Правове регулювання перевезення вантажів внутрішнім водним транспортом» (<http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/37877>); стаття О. Клак «Сучасний стан внутрішнього водного транспорту України, його проблеми та шляхи їх вирішення» (<https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/01/8/669805/>); стаття Н. Маслій «Державна політика розвитку внутрішнього водного транспорту в умовах євроінтеграції» (www.ukrbook.net › *litopys* › *jurnal*); інтернет-видання «Економічний часопис» (<http://soskin.info/ea/2015/9-10/201515.html>); сайт Національного інституту стратегічних досліджень. (<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/rozvitok-richkovogo-transportu-u-konteksti-realizacii-evrointegracijnikh>)).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Agropolit.com»

Про автора: Віталій Хворостяний,
журналіст AgroPolit.com

Закон про внутрішню торгівлю – шанс для українських виробників уникнути тиску з боку торговельних мереж

Зростання цін на продукти харчування реанімує розмови про підготовку та голосування законопроекту про внутрішню торгівлю. Його мета – показати реальний ланцюжок формування цін на вході від виробника і на виході для покупця та уникнути різного роду накруток. Адже, за оцінками експертів, надприбутки осідають у кишенях саме ритейлу. AgroPolit.com розбирався з експертами у питанні.

Виробники, торговельні мережі та закон про внутрішню торгівлю

Мережева торгівля в Україні займає понад 80% усієї торгівлі у великих містах. Таким чином, якщо виробник/постачальник має на меті продаж продовольчих товарів в межах великих міст, в нього немає альтернативи, і він змушений співпрацювати з великими магазинами. Постачальники та торгові мережі для регулювання своїх взаємовідносин використовують загальні норми цивільного законодавства та договори купівлі-продажу, умови яких, як правило, постачальники не можуть змінювати через нерівність економічного становища між ними та ритейлом.

Як прокоментував ситуацію для AgroPolit.com секретар аграрного комітету Іван Чайківський, взаємовідносини національних товаровиробників та представників торгівлі досить непрості. Ситуація потребує вивчення та, можливо, втручання Антимонопольного комітету, який мав би промоніторити ланцюжок ціноутворення продукції на етапі формування цін у торговельних мережах.

«Саме тому нагальним сьогодні здається ухвалення у парламенті закону про торгівлю. Адже нарікань на зловживання у торгівлі

надзвичайно багато. Не секрет, що за гроші українського товаровиробника ритейлери закупають за кордоном товари і продають їх в своїх мережах, тоді як український виробник змушений по місяцю і більше чекати розрахунків за поставлену продукцію в супермаркети чи інші магазини. Це треба просто зупинити. Як можна сьогодні за м'ясо, термін зберігання якого 3 дні – розтягувати період розрахунку до 90 днів? А подеколи ще довше. Як можна за хліб, термін зберігання якого 2 дні, платити протягом 120 днів? Виробник ці відтермінування з повернення коштів теж змушений закладати при формуванні ціни м'яса, яєць, борошна, олії. Торговельні мережі фактично за рахунок українських виробників беруть собі безвідсотковий кредит на власні оборотні потреби», – заявив Іван Чайківський.

Аналогічної думки дотримується колега Чайківського по аграрному комітету, нардеп від «Слуги Народу» Дмитро Соломчук. Він додає: прототип потрібного законопроекту вже готовий.

«У нас мають бути врегульовані відносини між виробниками та торговельними мережами. Адже в Україні немає закону про внутрішню торгівлю, хоча ідея його створення, наприклад у мене, була ще в ті часи, коли я займався бізнесом. Ми з колегами написали та зареєстрували у Верховній Раді проєкт закону № 6155 про основні засади торговельної діяльності харчовими продуктами, яким врегульовуються питання маркетингових послуг, час розрахунку, розміщення продукції на полицях магазинів та інші важливі питання», – заявив Дмитро Соломчук.

За його словами, сьогодні ми бачимо, що українських виробників ритейл взагалі не цінує, постійно затримує розрахунки на десятки млрд грн., а водночас, отримавши кошти від реалізації продукції, мережеві представники купують продукцію в інших країнах, сплачуючи

* Збережено стиль і граматику оригіналу

авансовий платіж. На думку Соломчука, таке ставлення і дії заважають розвитку українських підприємств, адже у них річний оборот коштів суттєво зменшується.

Також нардеп пояснив, що законопроект про внутрішню торгівлю, який розглядався ще в 2011 році – це була калька з російського закону, і піднімати його зараз для розгляду у тому виді, який він має – це було б хибним кроком.

«Цей законопроект був скопійований з російського проєкту і просто перекладений українською мовою. Він не відповідав українським реаліям, а сьогодні має ще більше відмінностей, адже ми маємо чимало імplementованих з ЄС законів та норм, тому виникла потреба у написанні нового законопроекту, який врегулює взаємовідносини з постачальниками та представниками ритейлу», – пояснив Дмитро Соломчук.

У свою чергу, голова ради ГО «Бізнес – Варта», народний депутат 8-го скликання Іван Мірошніченко заявив, що проблемна ситуація з взаємовідносинами виробників та ритейлу мала бути вирішена значно раніше, адже дисбаланс на ринку з'явився багато років тому.

«Ключові питання, які існують між виробниками, власниками брендів та ритейлом – це умови співпраці і умови оплати. Деякі ритейлери, як правило, маючи відстрочку за платежами (місяць чи навіть декілька місяців), розтягують термін сплати на 100 днів, а то й більше. І навіть тоді, коли угоди між постачальником продукції та представником мережі вже підписані, дуже часто ми бачимо, що вони порушуються. Тож відсутність регулювання графіку сплати за категоріями товару та відсутність санкцій за порушення домовленостей – це вагоме питання, яке потребує втручання і вирішення», – прокоментував ситуацію Іван Мірошніченко.

За словами Мірошніченка, питання відтермінування сплати – це не єдина проблема виробників, адже вони ще стикаються з проблемою доступу до полиць в мережах супермаркетів.

«Щоб поставити продукт на полицю, виробник має спочатку сплатити комісію за вхід

в мережу, а потім ще маркетингову комісію – це відсоток з продажу вашого ж товару (зазвичай від 10 % до 15 %). Плюс націнки на товари – це бізнес ритейлу», – пояснив ситуацію Мірошніченко.

Іван Мірошніченко впевнений, що одне з ефективних рішень проблеми – якщо відповідні запобіжники для взаємовідносин між ритейлом та виробниками побудовані в рамках антимонопольного законодавства.

«Проблема полягає в тому, що у нас Антимонопольний комітет не діє системно, і його роботу можна побачити лише в окремих епізодах. Тож коли до АМКУ з'являються питання про бездіяльність у тих чи інших випадках (це і питання добрив, і картельні змови, і чимало іншого), ми бачимо, що на практиці АМКУ діє неефективно», – заявив Іван Мірошніченко.

Проблематика взаємовідносин між виробниками та ритейлом

Як повідомив AgroPolit.com голова Асоціації постачальників торговельних мереж Олексій Дорошенко, із середини 90-х років, коли в Україні почали створюватися торговельні мережі, ці новоутворені структури спочатку не відігравали якоїсь значної ролі на ринку. Однак на них звертали увагу іноземні інвестори, розуміючи, що згодом ці мережі будуть «робити погоду» на ринку.

«Вже на початку 2000-х років мережі почали формувати політику на ринку роздрібних продажів. Тоді ж мережеві магазини почали масово з'являтися у великих містах. Цікавим нюансом у цьому процесі є те, що вони, конкуруючи один з одним, примудрилися концентрувати торгівлю у власних магазинах, відбираючи ініціативу у міських та приміських ринків. За офіційними підрахунками, торговельні мережі у 2015 році охопили близько 50 % всіх роздрібних продажів. Більш свіжі дані відсутні, оскільки Антимонопольний комітет з 2015 року не оцінював присутність торговельних мереж на вітчизняному ринку. Однак хоча офіційних даних немає, можна відзначити динаміку: присутність мережевих магазинів на ринку з 2014 року по 2020 рік зменшувалася, оскільки з початком війни та

нападу Росії на Україну люди почали більше звертати увагу на ціну продукції, а не на якість. І в цей час торгівля почала переміщуватися з магазинів на ринки та базари, адже ці майданчики могли запропонувати меншу ціну», – пояснив Дорошенко.

Однак, за його словами, у 2020-2021 році мережі почали відновлювати втрачені позиції.

«Ми мали змогу спостерігати ситуацію, коли міські та приміські ринки почали деградувати, а мережі знову почали активно розростатися по всіх регіонах країни. З 2020 року знову зріс відсоток роздрібною торгівлі через мережі, і він сьогодні знову сягає приблизно 50 % від продажів. Тож мережі посилили власні позиції і, відповідно, стали диктувати більш жорсткі умови виробникам та постачальникам продукції», – заявив Дорошенко.

За словами Дорошенка, на тлі економічного спаду в Україні, який ми спостерігаємо за останні декілька років, кількість торговельних мереж зменшилася, однак присутність мережевих компаній на ринку не ослабла.

«Вони викупувають компанії одна у одної, більш великі та стійкі скуповують менших. У торговельних мереж майже відсутні активи. Вони рідко будують власні приміщення, віддаючи перевагу оренді. Через відсутність активів їм досить складно отримати кредитування для розвитку, тому мережеві компанії все більше починають кредитуватися за рахунок постачальника продукції. Якщо раніше мережі фінансувалися переважно за рахунок власних коштів, кредитів від українських банків та іноземних інвесторів, то зараз основний фінансовий донор – постачальник продукції», – пояснив Олексій Дорошенко.

Як повідомив Дорошенко, сьогодні в Україні успішно працює близько 15 всеукраїнських торговельних мереж. Вони існують за рахунок власних та залучених коштів. Однак у цьому рівнянні присутні декілька невідомих.

«Наприклад, в одній з найуспішніших всеукраїнських мереж ніхто не розуміє, як там побудована фінансова модель. Це настільки непрозора структура, що ніхто не розуміє, за рахунок чого вона фінансується. І за багато років ситуація так і не прояснилася. З одного боку,

це заважає їм залучати зовнішнє фінансування, а з іншого – внутрішнього фінансування їм вистачає, і власників така ситуація влаштовує. Є прозорі структури, які мають доступ до зовнішнього фінансування, але все одно вони всі (без винятку) використовують як ключовий фінансовий інструмент – відтермінування платежів постачальникам», – заявив Дорошенко.

За його словами, лише у 2015 році вдалося на декілька років переломити ситуацію.

Причин для цього було багато.

«В ті роки збанкрутувало багато постачальників, далася взнаки окупація частини території України Росією, чимала частина бізнесу втратила активи і не змогли повернути банківське кредитування. Також знизилася купівельна спроможність населення, та ще ціла низка причин. Купа факторів збіглися, і тому у 2015-2016 роках умови на ринку диктували постачальники, оскільки їх залишилися одиниці, і попит переважав пропозицію», – заявив Олексій Дорошенко.

Як пояснив голова Асоціації постачальників торговельних мереж, у ті часи окремі види продукції могли постачати один чи два виробники, і тому вони навіть могли отримати кошти протягом декількох днів після надходження продукції до магазинів.

З 2015 року ситуація поступово змінювалася не на користь виробників та постачальників продукції.

«Торговельних мереж, як і виробників, завжди декілька. Однак, коли вони сідають за стіл переговорів за участю державних органів, то вони завжди дотримуються однієї тактики. Хоча їх і декілька, і вони мають деякі розбіжності інтересів, однак у таких випадках представники мережевих структур йдуть з однією спільною позицією. А у постачальників – кожен захищає себе сам. Тому декілька років це ще якимось «прокатувало», однак згодом постачальники втрачали позиції. Асоціація постачальників завжди намагалася забезпечити виробників державною підтримкою, але рано чи пізно постачальники повинні були об'єднатися, або ж вони мали втратити свої позиції у протистоянні з мережами. Саме тому ми бачимо, що сьогодні

торговельні мережі знову диктують свою політику, і ситуація лише погіршується», – констатує Олексій Дорошенко.

За словами Дорошенка, сьогодні знову повернулася практика відтермінування сплати за продукти харчування до 45 робочих днів. Навіть для продукції, яка продається протягом 2-3 днів (молоко, хліб та інше); а також до 90 днів для непродовольчих груп товарів.

«Змінити ситуацію можна за допомогою нормативних та законодавчих актів на кшталт європейських норм. Тому що кожного разу, коли ми з боку держави говоримо про зміну правил гри і регулювання цих правил всередині бізнесу, відразу ж проти таких ініціатив виступають зацікавлені представники громадських та бізнес асоціацій (в тому числі і європейських), які представляють великий бізнес (малі та середні підприємства їм взагалі не цікаві). Вони або виступають проти і максимально затягують час, або висувують альтернативні пропозиції, які не враховують побажання виробників, малого та середнього бізнесу і т.д. Тож ситуацію без втручання держави виправити неможливо, оскільки за 30 років стало зрозуміло, що постачальники не об'єднуються: коли все йде добре – вони про це не думають, а коли все погано – за столом перемовин вони відстоюють особисті інтереси, кожен свої. Закінчується все тим, що мережі об'єднуються навколо однієї позиції, а постачальники не можуть визначитися, що для них є важливішим, і не можуть зійтися на якійсь консолідованій позиції, що зводить нанівець будь-які їхні зусилля», – заявив Олексій Дорошенко.

Як зазначають фахівці, ситуація із затягуванням своєчасних виплат постачальникам продукції призводить до економічних викривлень, що мають місце у взаємовідносинах між учасниками ринку. У проекті закону про внутрішній ринок автори документу вказують основну проблематику:

1. Необґрунтованість відтермінування платежів за поставлену продукцію. Непоодинокі випадки, коли постачальник, зокрема сільськогосподарської продукції, отримує грошові кошти за проданий товар через 90 днів

(в деяких випадках строки оплати сягають 120 днів), після його передачі торговельній мережі, що призводить до постійного дефіциту обігових коштів у виробників, за рахунок яких, фактично, відбувається безвідсоткове кредитування торговельних мереж. Окрім того, більшість торговельних мереж в договорах поставки однорідних товарів (куряті яйця, молочна продукція, хлібобулочні вироби) з різними постачальниками встановлюють різні терміни оплати. Законодавство не містить жодних обмежень.

2. Співпраця з торговельною мережею дуже часто ставиться в залежність від згоди постачальника замовляти та оплачувати мережі додаткові різноманітні стимулюючі, маркетингові, логістичні та інші послуги, розмір платежів за якими встановлюється торговою мережею в односторонньому порядку. Зазвичай, такі послуги фактично не надаються, або їх вартість не порівнянна з сумою коштів, що постачальник зобов'язаний заплатити. Відмова виробника від отримання вказаних додаткових послуг фактично означає припинення будь-якої подальшої співпраці з торговою мережею. Постачальники в більшості випадків не можуть впливати на умови договорів поставок, які пропонує мережа.

3. Ризики, пов'язані з поверненням непроданої продукції. Мережі зобов'язують постачальників забирати нереалізований товар за свій рахунок і встановлюють штрафи за порушення. Крім того, невивезення постачальником товару надає мережі право притримати оплату. Виробники змушені йти на такі вимоги задля збереження подальшої співпраці між сторонами.

Вищезазначені ситуації дозволяють торговельним мережам нав'язувати більш економічно слабким постачальникам не вигідні умови співпраці та завдають шкоди вітчизняним виробникам, зокрема сільськогосподарської продукції, а також кінцевим споживачам – покупцям у вигляді завищених цін на продукти харчування.

Вхідні платежі та мита

Як пояснили ситуацію на ринку представники юридичної галузі, які займаються питаннями

взаємодії ритейлу та виробників, система «вхідних» платежів використовується у всьому світі і вже давно є невід'ємною частиною взаємовідносин між торговцем і виробником. Щоб товар потрапив на полиці українського супермаркету, постачальнику (у більшості випадків) доведеться неабияк розщедритися. За що ж беруть гроші магазини? Як пояснюють юристи, існує декілька видів «вхідних» платежів:

1. платіж за вхід постачальника в торговельну мережу;

2. платіж за вхід товару в торговельну мережу/окремих магазин мережі;

3. платіж за вхід товару на полицю супермаркету.

Ці платежі можуть застосовуватися як усі разом, так і окремо або в будь-яких комбінаціях. Може застосовуватися й один платіж, наприклад, за вхід товару, але при цьому включати і плату за вхід постачальника, і плату за полицю. Тут усе залежить від політики кожної конкретної торговельної мережі. Велике значення також має рейтинг постачальника. Наприклад, в одній і тій же торговельній мережі для постачальника якихось ексклюзивних або популярних у споживача товарів (або товарів соціальної групи) «вхідні» платежі можуть бути зовсім відсутніми. Тоді як для інших може застосовуватися повний пакет. Тобто підхід до кожного постачальника найчастіше індивідуальний.

Розмір платежів також варіюється і залежно від імені постачальника, і залежно від виду товару, і залежно від полиці, на якій він лежатиме. Всім відомо, наприклад, що найдорожчими в супермаркеті є так звані золоті (що розташовані на рівні очей) та срібні (на рівні рук) полиці.

Що стосується періодичності здійснення, то платіж за вхід постачальника – разовий, за вхід товару на полицю – періодичний, а за вхід товару в мережу/окремих магазин може бути як разовим, так і періодичним.

«Узагалі, усі ці платежі ритейлери вважають фільтром, що дозволяє відсівати ненадійних партнерів, невеликі компанії, які не готові забезпечувати якість продукції,

безперебійність і ритмічність постачань. Така плата, на їхню думку, є доказом серйозності намірів контрагента і його зацікавленості в довгостроковій співпраці. У свою чергу, для постачальника плата за вхід по суті – це отримання права на укладання договорів із цією мережею. А платіж за вхід товару в мережу/окремих магазин – за право постачати саме цей товар. Плата ж за вхід товару на полицю забезпечує право розміщення товару у визначеному місці на певній полиці супермаркету», – пояснюють юристи.

Як прокоментував ситуацію нардеп Микола Кучер, ситуацію з відносинами між постачальниками продукції та ритейлом «одним рухом руки» не вийде врегулювати, адже все, що стосується ринку, потребує дуже тендітного та обережного підходу, і втручання в такий механізм потребує хірургічної точності та поміркованості.

«Не факт, що закон про внутрішню торгівлю вирішить всі питання взаємовідносин між виробниками та ритейлом, однак альтернативи йому я не бачу. Це досить складна система, і законодавцям буде точно непросто це все відрегулювати, особливо коли мова заходить про взаємовідносини господарських суб'єктів. Тут потрібно знайти баланс між інтересами зацікавлених сторін, адже і виробники, і ритейл займаються продажем продукції і намагаються на цьому отримати якнайвищі прибутки. Звісно, що у цьому процесі є «перекоси», за якими мусить стежити Антимонопольний комітет. Це досить глибока тема, якою мають займатися, насамперед, профільні юристи», – повідомив Микола Кучер.

Деталі закону про внутрішню торгівлю

Варто зазначити, що автори законопроекту № 6155 про основні засади торговельної діяльності харчовими продуктами передбачили ключові моменти, які потрібно сьогодні врегулювати. Наприклад, передбачено, що суб'єкту торговельної діяльності забороняється нав'язувати надання будь-яких послуг або комплексу послуг продавцю (постачальнику) харчових продуктів, однак як це буде втілено на практиці з різними продуктами – велике питання.

Наприклад, норми законопроекту передбачають, що вартість послуг, наданих згідно з договором про торговельне співробітництво за певний період часу, не може перевищувати 10 % загальної вартості харчових продуктів, які були поставлені на підставі всіх укладених між сторонами договорами купівлі-продажу (поставки) за цей же період часу.

У разі перевищення зазначених у цій частині обмежень відповідна різниця підлягає поверненню суб'єкту торговельної діяльності протягом 10 календарних днів.

Також у договорі купівлі-продажу (поставки) харчових продуктів забороняється встановлювати умови, які передбачають:

1. оплату постачальником включення продукту до асортименту (зміну асортименту) харчових продуктів суб'єкта торговельної діяльності;

2. відшкодування постачальником харчових продуктів витрат у зв'язку з втратою або пошкодженням харчових продуктів після переходу права власності на такі товари, за винятком випадків, якщо втрата або пошкодження сталися з вини такого постачальника харчових продуктів;

3. відшкодування постачальником харчових продуктів витрат, пов'язаних з утилізацією або знищенням непроданих харчових продуктів, крім випадків, пов'язаних з утилізацією харчових продуктів через їхню невідповідність нормам безпечності та якості, ризик для життя чи здоров'я споживачів, через виробничі недоліки;

4. стягнення з постачальників харчових продуктів штрафу, що не стосується якості, кількості та строків поставок харчових продуктів, більше ніж 1% від суми вартості харчових продуктів, що поставляються;

5. застосування взаємозаліків при розрахунку за поставлені харчові продукти. Всі розрахунки між сторонами договору повинні здійснюватися винятково в грошовій формі;

6. повернення постачальнику харчових продуктів поставлених харчових продуктів або їх заміну, за винятком випадків, якщо таке повернення або заміна обумовлені неналежною якістю харчових продуктів, їх пошкодженням,

що сталося з вини постачальника таких харчових продуктів;

7. встановлення дискримінаційних умов для різних постачальників однакових за якістю харчових продуктів;

8. встановлення умов, згідно з якими постачальник харчових продуктів може залучатися без винагороди до діяльності суб'єкта торговельної діяльності;

9. можливість скасування поставок харчових продуктів, що швидко псуються, крім випадку, коли про таке скасування повідомляється не менше ніж за 30 календарних днів до дати постачання;

10. заборону на укладення договорів купівлі-продажу (поставки) харчових продуктів з іншими суб'єктами господарювання, а також будь-які штрафні санкції або інші негативні наслідки за укладення таких договорів;

11. можливість зміни в односторонньому порядку умов договору купівлі-продажу (поставки) харчових продуктів, зокрема, які стосуються періодичності, способу, місця, строків (періодів) чи обсягів поставки, умов щодо якості, оплати або цін (вартості). Особливості розрахунків та відповідальності суб'єктів торговельної діяльності

Законопроектom № 5166 передбачено, що розрахунки суб'єктів торговельної діяльності із постачальниками харчових продуктів здійснюються:

1. за харчові продукти, мінімальний строк (термін) придатності яких встановлений менший, ніж десять днів, – не пізніше, ніж десять календарних днів з дня фактичного отримання таких харчових продуктів суб'єктом торговельної діяльності;

2. за харчові продукти, мінімальний строк (термін) придатності яких встановлений від десяти до тридцяти днів включно, – не пізніше, ніж тридцять календарних днів з дня фактичного отримання таких харчових продуктів суб'єктом торговельної діяльності;

3. за харчові продукти, мінімальний строк (термін) придатності яких встановлений понад тридцять днів, – не пізніше ніж шістдесят календарних днів з дня фактичного отримання таких харчових продуктів суб'єктом торговельної діяльності.

У разі затримки постачальником харчових продуктів надання суб'єкту торговельної діяльності документів, передбачених законодавством та договором купівлі-продажу (поставки) харчових продуктів, строки оплати за поставлені харчові продукти, встановлені цією частиною, збільшуються на строк такої затримки.

Досвід сусідніх країн у вирішенні торговельних питань

У Європейському Союзі проблематика із взаємовідносинами виробників та мереж набула резонансу наприкінці нульових, коли низка країн – членів ЄС ініціювали антимонопольні розслідування і дослідження про договірні відносини та владу покупців у продуктовому ритейлі.

Як прокоментував ситуацію голова Центру досліджень конкуренції, член робочої групи Мінекономіки з розроблення законопроекту щодо основних засад торговельної діяльності харчовими продуктами, кандидат юридичних наук Сергій Шершун, мережі є бажаним каналом збуту практично для будь-якого постачальника харчових продуктів. Ба більше, якщо йдеться про брендovanу продукцію, то її відсутність на полиці супермаркету може катастрофічно вплинути на продажі загалом. З одного боку, вказана вище асиметрія є нормальним явищем для багатьох галузей – десь більшою, десь меншою мірою. З іншого боку, багато юрисдикцій вводять регуляторні обмеження для мереж – чи то в рамках антимонопольних актів, чи то як окреме регулювання.

«Що каже європейський досвід? У ЄС на рівні Союзу діє Директива № 2019/633 від 17 квітня 2019 року про недобросовісну практику торгівлі у B2B відносинах у ланцюжку постачання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, яка так чи інакше відображена в законодавстві кожного члена ЄС», – повідомив Шершун.

Основні положення Директиви говорять про заборону:

відстрочок платежів своїм постачальникам для швидкопсувних сільськогосподарських і харчових продуктів пізніше, ніж на 30 днів після поставки або дня встановлення вартості цієї

поставки, та для інших сільськогосподарських і харчових продуктів пізніше, ніж на 60 днів; скасування мережею поставки швидкопсувних харчових продуктів менше, ніж за 30 днів до такої поставки;

зміни мережею в односторонньому порядку умов договору постачання або відмова письмово підтвердити умови договору на вимогу постачальника;

неправомірних вимог до постачальника сплатити суму за пошкодження чи втрату продукту, якщо таке пошкодження чи втрата відбулася не з вини постачальника або на території мережі;

використання або розкриття комерційної таємниці постачальника; погрози здійснення так званої комерційної помсти постачальнику; вимог до постачальника щодо компенсації витрат на розгляд скарг споживачів, що стосуються продукції постачальника та інші.

Крім того, у Директиві зазначено, що, якщо це не передбачено умовами договору про поставку, нечесною практикою торгівлі також слід вважати:

повернення постачальнику нереалізованої продукції;

стягнення з постачальника оплати як умови зберігання, демонстрації або розміщення його сільськогосподарських та харчових продуктів;

понесення постачальником частини або всієї вартості знижок мережі;

вимога оплатити рекламу чи збут продукції постачальника; стягнення з постачальника оплати за персонал для облаштування приміщень, що використовуються для реалізації продукції постачальника.

«Директива вказує на необхідність створення у кожній державі відповідного державного органу, який вирішував би питання поставки сільськогосподарської та харчової продукції, розглядав би скарги мереж та постачальників, вирішував би спори шляхом певної передбаченої законами процедури або медіації», – заявив Шершун.

Перспективи України у вирішенні питання взаємовідносин між виробниками та мережами

За словами Сергія Шершуна, по-перше, питання потрібно вирішувати швидко,

допоки в Україні існують багато конкуруючих торговельних мереж. Більшості європейських країн не вдалося вберегти таку конкуренцію.

По-друге, варто ввести регулювання, яке проводитиме для торговельних мереж червоні лінії (з ключових питань), які мають збалансувати ринок. Це мають бути правила чесної конкуренції.

По-третє, і найголовніше – це необхідність розвивати співпрацю постачальників, особливо фермерів.

«Переговорні альянси постачальників – це справжній вихід. Пам'ятаймо, що на теренах України у 2-й половині 20 століття неабияк розвивався кооперативний рух. Держава, наприклад, законодавець і Антимонопольний комітет можуть створити усі умови для співпраці постачальників. Проте ніхто, окрім них самих врешті-решт не зможе відстояти свої інтереси», – зазначає Сергій Шершун.

Як вважають автори законопроекту про внутрішню торгівлю, з огляду на зазначене вище, Україні вкрай необхідно вдосконалити законодавство у сфері регулювання відносин, що виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами торговельної діяльності, при здійсненні ними торговельної діяльності харчовими продуктами.

Також доцільним є ухвалення окремого законодавчого акту, який би врегулював такі питання. Сьогодні законотворці, окрім проекту закону про внутрішню торгівлю, пропонують імплементувати норму Директиви Європейського Парламенту і Ради 2019/633 від 17 квітня 2019 року «Про недобросовісну торгівлю практику між підприємствами у сфері сільського господарства та продовольства» у національне законодавство.

Як прокоментував ситуацію Іван Чайківський: «Щоб це питання вносити в порядок денний, його треба лобювати з трьох сторін. Ми зі свого боку як депутати лобюємо, але є ще інші сторони. Проект закону існував ще до роз'єднання Мінагрополітики, але він був далекий від реальної потреби ринку. Тому зараз саме час його писати спільно з аграрними асоціаціями, урядом та депутатами. При цьому

слід пам'ятати: опір його ухваленню буде шалений з боку тих же торговельних мереж».

За словами Сергія Шершуна, в Україні були неодноразові спроби врегулювати це питання. Так, наразі у Верховній Раді України, окрім законопроекту № 6155 про основні засади торговельної діяльності харчовими продуктами, зареєстровано декілька законопроектів стосовно порушеної тематики, зокрема № 6068 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення сприятливих умов для товаровиробників при реалізації харчових продуктів; а також № 6068-1 про внесення змін до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (щодо подолання практик недобросовісної конкуренції у сфері поставок сільськогосподарської продукції). Крім того, при Мінекономіки створено робочу групу з розроблення окремого законопроекту щодо основних засад торговельної діяльності харчовими продуктами.

«Зазначу при цьому, що класичне антимонопольне регулювання не досить добре пристосоване до регулювання відносин мереж і постачальників. Антитраст забороняє тиск мережі у випадку, якщо наявна змова між мережами, або якщо одна чи кілька мереж мають домінуюче становище на ринку. Законодавство про захист від недобросовісної конкуренції опирається на поняття торговельних та інших чесних звичаїв у господарській діяльності. З одного боку, нав'язування додаткових послуг чи перекладання ризиків прострочення товару навряд чи можна назвати чесним. Проте з іншого боку, такі практики дуже довго існують на ринку і де-факто толеруються постачальниками. Тому довести в суді суперечливість таких практик чесним звичаям досить складно, адже прикладів інших умов співпраці катма, а коректність порівняння з іншими ринками завжди може бути поставлена під сумнів», – заявив Сергій Шершун.

На завершення хотілось би сказати, що ухвалення закону про внутрішню торгівлю та імплементация європейської директиви про недобросовісну практику торгівлі у B2B відносинах – це реальний шанс виправити ситуацію з бідою виробників та їх

взаємовідносинами з торговельними мережами в Україні. Але у нас завжди з'являється декілька «але», які можуть завадити цьому процесу.

Всі спікери, без винятків, які коментували ситуацію, відзначають складнощі з ухваленням закону про внутрішню торгівлю. Основна причина, яка може стати на заваді: лобіювання інтересів ритейлу за допомогою залучених до процесу депутатів Верховної Ради та саботаж законотворчого процесу. Експерти зауважують, що у нас до одного нормального законопроекту може бути подано ще декілька дивних альтернатив, які перетворюють процес узгодження норм на пустопорожнє витрачання часу. До того ж для голосування за конкретний законопроект потрібно докласти максимум зусиль, а у складі політичних сил сьогодні бракує єдності і з менш актуальних питань.

«Щоб це питання вносити в порядок денний, його треба лобіювати з трьох сторін. Ми зі свого боку як депутати лобіюємо, але є ще інші сторони. Проект закону існував ще до роз'єднання Мінагрополітики, але він був далекий від реальної потреби ринку. Тому зараз саме час його писати спільно з аграрними асоціаціями, урядом та депутатами. При цьому слід пам'ятати: опір його ухваленню буде шалений з боку тих же торгових мереж», – заявив Іван Чайківський (<https://agropolit.com/spetsproekty/940-zakon-pro-vnutrishnyu-torgivlyu--shans-dlya-ukrayinskih-virobnikiv-protistoyati-tisku-z-boku-torgovelnih-merej>). – 2022. – 25.01).

Блог на сайті «Zaxid.net»

Про автора: Микола Ільчук, керівник ГО Pitbull Lviv

«Не подобається – звільняйся» або Чому «страйкують» поліцейські

В якому стані опинилася патрульна поліція на початку 2022 року? Чому патрульні влаштувала «італійський страйк»? Які вимоги у поліцейських до керівництва?

Скажу одразу, що від старту патрульної поліції у Львові у серпні 2015, коли я почав там

працювати, і до звільнення у 2019 (звільнився з тих же причин, з яких патрульні зараз влаштували «страйк»), не зазнавав тиску з боку керівництва. Навпаки, як зі сторони керівника на лінії, так і керівника у відділі, завжди отримував зворотний зв'язок та людське ставлення.

Патрульна поліція стала таким собі «острівком надії» в тодішній системі МВС, оскільки саме з неї почалося, як тоді всі вірили, повне перезавантаження системи та створення якісної і ефективної Національної поліції. Як потім виявилось, перезавантаження «забуксувало», старі кадри та їх керівники повернулись на посади, не було змін в законодавстві та в нормативці щодо «ефективності» роботи, а крім збільшення заробітної плати, яка за 5 років стала нижче середньої ринкової, не відбулось збільшення соціального та матеріального забезпечення поліцейських.

Сьогодні патрульний поліцейський – це посадова особа, яка виконує «вагон» найрізноманітнішої роботи з вирішення проблем громадян (безпека дорожнього руху, охорона громадського порядку, реагування на всі правопорушення та злочини), до якого ще додалось т. зв. «поліцейське піклування» – задумка авторів «Нової Поліції», за концептом якої поліцейські реагують на всі звернення, щоб бути підтримкою для громадян та здобути їхню довіру, навіть якщо це не входить і їхні обов'язки чи не піддається логіці (зробити селфі з копом, дістати котика з дерева, допомогти мамі зі школярем перейти дорогу, знайти ключі від дверей, які пенсіонерка не може знайти в себе вдома, викликати майстра з ремонту пральних машинок тощо). І, насправді, це хороша ідея, запозичена із країна ЄС та США.

Однак, після ривка на старті і рівня довіри у понад 70%, патрульна поліція почала поринати у «сірі будні реальності» старої міліцейської системи, яка мало чим змінилась. Станом на 2021 рік рівень довіри коливається десь між 30-40% (що, зрештою, краще, ніж 3-5% до 2015 року). Патрульні поліцейські, маючи нові обов'язки, новий рівень несення служби (як тоді почали казати, «сервісна служба»,

тобто для громадян) та нове забезпечення, почали стикатися із старими проблемами старої системи – недосконале законодавство, байдужість та старий спосіб несення служби іншими відділками Національної поліції.

Що я маю на увазі? Після виклику 102 з будь-якої причини вже на 2-5 хв до людини приїжджала новесенька «Тойота Пріус» з 2 патрульними, як з обкладинки, у новій формі, яка дуже нагадувала поліцейських з США, які горіли бажанням допомогти та вирішити будь-які труднощі. Але якщо справа стосувалась чогось серйознішого, ніж входило у повноваження патрульних, то заявника люб'язно завозили у відділок поліції, де на них чекало те ж, що і до 2015 року – обідране сіре приміщення, з розбитими дверима та меблями, байдужі працівники райвідділків, які рідко коли були зацікавлені і мотивовані у вирішенні питань громадян так само, як патрульні. Заявник за 30 хв отримувал контрастний душ, наче опинявся у 2 різних світах. І дуже часто після запитання чергового чи дільничного у райвідділку «Ну то що, заяву будете писати?», враження від нової поліції кардинально змінювалося (як правило, у гіршу сторону).

Роки ішли, враження псувалося, законодавство і повноваження не змінювалися, потреба у селфі з копом зникла, матеріальне забезпечення та соціальні гарантії (пільгове житло, страхування, юридична та психологічна підтримка) не покращувалося, а заробітна плата майже не змінювалась (а якщо прирівнювати до курсу долара чи середньої заробітної плати, то навпаки погіршувалася). За цей період (з 2015 по 2021) звільнилось, за моїми спостереженнями, більше 50% патрульних поліцейських з перших наборів. Більше того, мотивація та запал давно пропали.

Головні питання:

для чого викладатися, якщо твої старання не принесуть вигоди чи премії? (щоб когось преміювати серед особового складу, потрібно когось депреміювати. Грамоти та сувенірні годинники я не рахую).

для чого наражатися на ризик, якщо потім декілька років життя проведеш під шаленим тиском, витрачаючи усі гроші на адвокатів?

для чого рватися виконати обов'язок будь якою ціною, якщо розбитий автомобіль, пошкоджену форму чи техніку доведеться ремонтувати за свої кошти і потім ще іти в піший патруль, доки автомобіль ремонтуватиметься?

ДЛЯ ЧОГО? Ось питання, на яке я свого часу не зміг дати собі відповідь та вирішив змінити службу. Тому я одночасно здивований і захоплений відчайдушністю та мотивацією тих, хто залишився і гідно несе службу, незважаючи на незадовільні умови. Звісно, найпростіше сказати «Не подобається – звільняйтесь!». Однак, коли некомплект почав сягати 20-30%, керівництво вже не може собі дозволити таких висловів. В той же час, якось мотивувати чи втримати поліцейського на службі керівник теж не може. КЗпП – рапорт, 2 тижні і ти вільний (хоча враховуючи ситуацію, що склалася, є випадки, коли керівництво зтягує з підписанням рапортів на звільнення).

Якщо ви дочитали до цього місця, сподіваюсь, що зрозуміли усю ситуацію та відчуття станом на кінець 2021 року, коли поліцейські побачили, що в держбюджеті-2022 жодних додаткових коштів на підвищення заробітних плат не передбачено.

Прониклись? Поставте себе на місце поліцейських. Будете працювати за такі гроші і ризики? А чому? А головне питання – а хто ж буде, за наші з вами «кревні» податки (як часто люблять висловлюватись недалекі критикани поліції в соцмережах)?

Очевидно, що далі терпіти вже сил не було, патрульні поліцейські по всій країні (десь вибірково, десь хаотично, а десь солідарно та організовано, як у Львові) розпочали безстрокову акцію «Максимальна солідарність». Так як страйкувати поліції заборонено (стаття 61 ЗУНП), єдиним виходом залишається не виносити постанови зі штрафами за порушення ПДР, а обмежуватись усним зауваженням (на підставі статті 22 КУпАП про малозначність правопорушення).

За моїми підрахунками, якщо раніше середня кількість постанов по ПДР за добу складала близько 300 у Львові, а зараз не більше 10, то помноживши цю кількість на середню суму штрафу (425 грн), ми отримуємо,

в середньому, кругленьку суму – 127 тис. грн ЗА ДОБУ. Помножте на 30 днів, і отримуємо вже майже 4 (ЧОТИРИ!) мільйони гривень. І це лише патрульна поліція у Львівській області. Помножте на масштаби країни та отримайте суму, яку у бюджет приносить поліція, виписуючи штрафи за порушення ПДР. Чи можна було би за рахунок цих коштів підняти зарплату та покращити соціальні гарантії? Це вже питання до вищого керівництва, Кабінету Міністрів та народних депутатів, які «не знайшли можливості та підстави» для збільшення оплати праці поліцейських.

Так сталося, що саме за рахунок молодих та свіжих людей, саме з патрульної поліції почалася акція, яка вже перейшла не лише на усі територіальні підрозділи патрульної поліції, а й на відділки поліції та інші її підрозділи. Невдоволення вже почали висловлювати службовці Національної Гвардії та Збройних Сил, які теж незадоволені оплатою праці та умовами. І хтозна, в кого ще вистачить сил та впевненості розпочати захищати свої права та умови праці на державній службі, а не просто звільнитись та податись в інші місця заробітку, де робота буде простіша та краще оплачувана?

В цих умовах залишається лише сподіватись, що цим невдоволенням та перипетіями не скористається «сусід з-за поребрика», щоб не розхитати ситуацію та не розпочати нових воєнних дій на Сході країни.

Поліцейським та всім решта бажаю натхнення, впевненості та рішучості відстоювати та захищати свої права та умови праці. «Не подобається – звільняйся!» вже не працює, і, сподіваюсь, більше не буде аргументом у безвідповідального керівництва, чиновників та депутатів в нашій країні. Адже ми, громадяни, платники податків, заслуговуємо на поліцію, якій будемо довіряти та поважати! Нагадаю, що згідно з п.3 ст.11 ЗУНП – Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції (https://zaxid.net/ne_podobayetsya_zvilnyaysya_abo_chomu_straykuyut_politseyski_n1533943). – 2022. – 15.01).

Блог на сайті «Zaxid.net»

Про автора: Любомир Зубач, заступник міського голови Львова з містобудування, депутат Львівської облради, фракція «Самопоміч»

Реформа містобудування покалічить міста і подарує рай для забудовників

Всі народні депутати – корупціонери, давайте закриємо Верховну Раду і створимо нову раду. Все – ура! Корупцію побороно.

Десь так і вийшло із ДАБІ.

У мене таке враження, що ДАБІ стало розмінною монетою, якою пожертвували, щоб створити нову корупційну схему глобального масштабу.

Наголошу: я ні разу не захищаю ДАБІ – всім відомо, що вона була корупційною структурою (в першу чергу – на центральному рівні) і ми про це в середовищі місцевого самоврядування неодноразово наголошували. Я про підхід і про те, що такий спосіб розв'язку цієї нелегкої задачі аж ніяк не дарує нам бажаного результату. Такий підхід не руйнує системи, а дає прекрасну нагоду вибудувати нову. І це вже відбувається.

Невдовзі на нас чекає друге читання законопроекту №5655. Більшість «тверезих» правок було відкинуто, і ми отримали кінцеву редакцію, яка не вселяє оптимізму. Натомість можна з упевненістю сказати: це буде суцільний рай для забудовників, а міській владі доведеться лише розводити руками...

Про нову схему і лавірки в нових правилах гри

Не хочу заглиблюватися і цитувати вам норми нових законів, які разом творять нову систему. Краще, спираючись на практику, просто опишу, що з огляду на запропоновані зміни буде відбуватись.

Уявімо, що я забудовник.

Першим ділом набуваю землю. Як власник / орендар земельної ділянки я подаюся на отримання містобудівних умов і обмежень. Якщо дотримуюсь певних вимог (їх є небагато і вони не складні) – відмовити мені місто не має підстав.

Містобудівні на руках – замовляю проект і буду.

Звичайно, новий закон зобов'язує мене звернутися в дозвільний орган. Але тепер це не конче міська інспекція як орган місцевого самоврядування. Забудовник матиме опцію звернутися до... нотаріуса, який без жодного аналізу документації видаватиме потрібний для початку будівництва документ. Корупцію подолано? Вважаю, навпаки! Її локалізовано до структури, з якою легше домовитися. Міська влада так чи інакше змушена думати про громаду і людей, а для нотаріусів це just business.

Далі – більше. На сьогодні контроль за перебігом будівництва здійснюють державна та міські інспекції. Тепер запроваджується «геніальна» опція: державний контроль за будівництвом буде здійснювати приватна компанія (!). Відтак укладаю договір з приватною конторою з контролю за будівництвом, тобто плачу їй гроші, щоб вона мене контролювала.

Ну ви самі можете уявити цей діалог.

Якщо люди, яким я заплатив кошти, на якомусь етапі будівництва наважаться мені сказати: «Ей, ти там на поверх більше збудував, ми складаємо протокол». Я – в кращому разі кажу їм «дякую і до побачення», у гіршому – «ви офігіли, ви ж взяли мої гроші», розриваю договір і йду до іншого контролюючого органу.

Тепер складені протоколи мені абсолютно нічим не загрожують. Вони просто втрачають будь-яку силу. І так я можу робити до безкінечності, поки не збудую будинок (чи що я там собі придумав будувати).

А коли будівля is ready, я через електронну систему здаю будинок в експлуатацію.

Все – мешканці вулиці N міста NN отримують своє наступне гетто. Причому таке, що реально загрожує безпеці майбутніх мешканців.

Повірте, буде саме отак.

А в той же час:

Під стінами міської ради пікет незадоволених мешканців.

Місто розводить руками: а що ми, є дозвільний орган (приватний нотаріус) і контролюючий орган (приватна компанія).

Чесний нотаріус: а що – я взагалі не фахівець, що подали – те й видав.

Доброчесний приватний контролер: протокол про порушення я склав, а санкції накладає суд. І взагалі всі претензії до мене – це тиск на малий і середній бізнес, я просто роблю свою роботу.

Суд: протокол складено без дотримання якоїсь процедури, тому зупинити будівництво неможливо (зачіпок за потреби можна знайти мільйон). Далі – апеляція, касація.

Будинок давно виріс і його здали в експлуатацію через електронну систему – мешканці насолоджуються виглядом на нову сусідню новобудову і час від часу пікетують міську раду, яка – дивіться пункт 2, де влада розводить руками.

І я мовчу вже про якусь соціальну інфраструктуру – школи, садки, дороги, амбулаторії, медіатеки, до побудови яких раніше долучалися сумлінні забудовники.

Що чекає на міські інспекції архбудконтролю

Міська інспекція державного архітектурно-будівельного контролю (ДАБК) у місті Львові лише за 2021 рік стягнула до бюджету Львова 11 мільйонів штрафів (накладено на понад 22 млн грн.). Цим можна хіба потішитися і забути. Щойно буде проголосовано в другому читанні законопроект №5655 – працівникам міської інспекції результативніше буде перепрофілюватися на блогерів, але обов'язково закупити дрони. І зараз поясню чому.

Все, що залишають за міськими інспекціями – моніторинг. При чому моніторинг обов'язкового характеру. За бездіяльність передбачено кримінальну і адміністративну відповідальність.

Тобто працівники інспекції мають гуляти містом, дихати свіжим повітрям, знімати міські краєвиди і розшукувати самобуди. Є самобуд чи підозра на кілька зайвих поверхів – інспектор мусить це зафіксувати. Але як завжди, є «але». На будову зайти він не має права – закон цього не дозволяє. А якщо паркан високий, тоді залишається дрон або якісь ходулі, щоби хоч якось зазирнути за пліт. Мабуть, такі вимоги часу.

Ну добре є задокументовані порушення – що далі? Далі інспекція ДАБК може тільки передати скаргу в новостворену

центральну ДІАМ або в контролюючу будову приватну компанію. І лише вони приймають якесь рішення. Передбачаю, що сумнівів у твердженнях міських інспекторів буде багато, адже на будові вони фізично присутніми не були.

Такий собі централізований ручний режим – на місцях моніторять, а в Києві хочуть карають, а хочуть ні.

У будь-якому випадку, якщо приймуть цей закон, керівником ДАБК має бути головний архітектор. Дивина та й годі.

Одним словом, міська інспекція ДАБК, по суті, не матиме якихось серйозних повноважень, не буде нікого штрафувати, її працівники здійснюватимуть винятково моніторинг. І тоді питання – які важелі впливу міська влада матиме на несумлінних забудовників?

Ви скажете: от і добре, корупційні чиновники не зможуть набивати собі кишені. А я скажу: от і зле, бо наші з вами міста за такої, вибачте на слові, реформи перетворяться на гетто в рекордні терміни. Ну а корупція? Завдяки залученню приватним структурам вона й надалі буде цвісти й пахнути. Зрештою, про це був офіційний висновок НАЗК (https://zaxid.net/reforma_mistobuduvannya_pokalichit_mista_i_podaruye_ray_dlya_zabudovnikiv_n1534510). – 2022. – 25.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Віктор Неганов, голова громадської організації «міський рух на захист прав громадян «Народний Контроль», кандидат юридичних наук

Ревізія в кримінальному процесі: з часів УНР по сьогодні

Приводом написання цієї статті став вихід моєї друкованої монографії: *“Ревізія у кримінальному процесі: генезис, теорія, практика”*, яку кожен охочий, за рахунок, наприклад, *“ковідної тисячі”*, може придбати за посиланням. Нижче лише окреслимо питання сутності ревізії, її актуальності, цікаві історичні та сучасні приклади використання

результатів ревізії у кримінальному процесі, які були вперше виявлені та оприлюднені в цій монографії. Не оминемо також і проблемні питання сучасної правозастосувальної практики в цій сфері.

За даними офіційної статистики, упродовж 2015–2020 рр. намітилась тенденція збільшення зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 191 КК України – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальних проваджень за правопорушеннями, які вчинені з використанням бюджетних коштів, а також у сфері земельних правовідносин, приватизації та зовнішньоекономічної діяльності. За даними Генеральної прокуратури України, у 2016 р. зафіксовано 9787 кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України, а в 2020 році відбувається черговий сплеск кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України – 11160, що свідчить про сталий 14% ріст кількості відповідних правопорушень проти 2016 року. У 2016 році на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності вчинено 2129 злочинів, пов’язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. У 2020 році негативна тенденція зростання кількості зареєстрованих злочинів цієї категорії продовжилась: 3675 випадків, що свідчить про сталу динаміку зростання зареєстрованих кримінальних правопорушень пов’язаних з незаконним використанням бюджетних коштів у 2020 році до 2016 на 73%.

Під час досудового розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень економічного спрямування виникає необхідність використання сторонами процесу спеціальних економічних знань, однією з формою яких є висновки ревізії. Академічний тлумачний словник української мови визначає ревізію зокрема як: 1) перевірка правильності і законності діяльності підприємства, установи, організації або службової особи; 2) обстеження, огляд з метою перевірки стану або виявлення наявності кого-, чого-небудь. На думку автора, ревізія є формою державного фінансового контролю, яка полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань

фінансово-господарської діяльності об'єкту контролю, і повинна забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб. Вона має чіткий правовий статус, що визначає порядок ініціювання, призначення, проведення ревізії, а також оформлення, використання та оскарження її результатів.

Фіксація виявлених ревізією фактів порушення законодавства, розміру завданої такими порушеннями збитків (шкоди), винних у їх допущенні осіб міститься у висновках ревізії, які є частиною акту ревізії, який, у свою чергу, оформлюється за результатами проведеної органом Держаудитслужби ревізії. У свою чергу, зазначені дані, згідно приписів ст. 91 КПК України, підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. На практиці доказове значення висновків ревізії у кримінальному провадженні сторона обвинувачення, зазвичай, закріплює висновком судово-економічної експертизи (який у кримінальних провадженнях, що були внесені до ЄРДР після 15.12.2017 р. є обов'язковим, згідно зі змінами до ч. 2 ст. 242 КПК України), який має підтвердити об'єктивність і обґрунтованість результатів ревізії, показаннями свідків-ревізорів, які брали участь у проведенні такої ревізії.

Не можемо оминути цікаві історичні приклади, які вперше були виявлені автором під час дослідження архівних справ Міністерств і відомств Української народної республіки (УНР), Української Держави Скоропадського (УД), УСРР. Як свідчать архівні матеріали ЦДАВО України в переважній більшості випадків, коли за результатами ревізій підприємств цукрової монополії (офіційно цукрова монополія була запроваджена 07.05.1918) на території України у 1918-1919 рр. встановлювались факти розкрадань, незаконних розтрат матеріальних цінностей, саме місцевими органами поліції здійснювалося розслідування у формі дізнання зі складанням процесуальних документів у вигляді протоколів дізнання.

Так, за даними протоколу дізнання від 14.06.1918, складеного помічником наглядча

Балковським, за результатами ревізії Черкаського рафінадного заводу був виявлений факт незаконної реалізації дирекцією заводу 49325 пудів рафінаду на вимоги місцевого заводського комітету з метою виплати робочим заробітної платні. Зазначені дії адміністрація заводу обґрунтовувала відсутністю твердої влади на місцях і оголошенням влади радою робочих і солдатських депутатів. У резолюції загальних зборів робітників заводу від 17.01.1918, яка додавалася до протоколу дізнання, зазначалася вимога до директора заводу не виконувати наказ Міністра фінансів УНР щодо заборони продажу рафінаду. За протоколом дізнання від 21.06.1918, складеного помічником наглядча Дахневичем, за актом ревізії Махаринецького цукрового заводу Київської губернії був виявлений факт незаконної реалізації 1625 і 6041 пудів цукру за вимогою 23.01.1918 адміністрації і комітету робочих заводу з метою виплати заробітної платні.

У випадках безоплатної (або по собівартості) реквізиції цукру німецькою, австро-угорськими військовими владами з українських заводів протоколи дізнання, у порядку передбаченому СКС 1864 р., як правило не склалися, а Міністерством Продовольства, Міністерством Фінансів до МЗС направлялися відповідні листи, які потім переадресовувалися до німецької військової влади з пропозиціями про необхідність сплати за реквізований товар.

За даними Протоколу засідання дорадчого комітету при Цукровому Департаменті Міністерства продовольчих справ УД від 22.07.1918, у якому брали участь, зокрема представники Державного Контролю й Контрольної палати, обговорювалося питання незаконних реквізицій цукру німецькими військовими частинами. Зазначалося, що за даними німецького командування однією з умов прибуття німецьких військових частин до України було продаж цукру по собівартості, про що не було відомо Міністерству продовольчих справ. При цьому німці вимагали про відпуск 4 млн. пудів цукру на рік, що за підрахунками Міністерства мало б задовольняти 5 млн німецьких військових, але такої кількості

німців не було в Україні, що, на думку Міністерства, свідчило про переправлення такого цукру до Німеччини з метою його подальшого перепродажу. Представник МЗС запевняв, що йому не відомо про такі умови перебування німців на території України. Крім того зазначалося, що українською владою не були вжиті жодні заходи з питань німецьких реквізицій цукру, питання мало розв'язуватися дипломатичним шляхом.

Так, загальний обсяг незаконних реквізицій у період з 10.08.1918 по 17.09.1918 за даними міністра складав понад 500 тис. пудів цукру і 500 тис. пудів чорної патоки. Крім того німцями було накладено арешт на 1.3 млн. пудів цукру для майбутньої реквізиції за договором з УД. Такі дії викликали перебої з постачанням цукру всередині України, через що МЗС прохали вжити заходів щодо припинення самочинних реквізицій без порозуміння з Українським урядом цукру й патоки. За даними відомостм Мінфіну у 1918 р. по 24 українським цукровим заводам німецькими та австро-угорськими військовими владами було незаконно реквізовано 2 млн. 965 тис. пудів цукру, інколи із випадками застосування інтервентами насильства.

За даними доповіді від 18.11.1918 Міністерства фінансів щодо припинення таємного вивозу цукру до Радянської Росії зазначається про існування в 1918 році певної корупційної схеми, коли, незважаючи на пряму заборону вивозу цукру за кордони України, окремі Австро-німецькі військові частини отримують ордери Мінфіну на відпуск цукру для своїх потреб, проте такі ордери отримуються на руки приватними особами, які в подальшому пред'являють їх на відпуск прикордонним з Росією цукровим заводам. Далі гужовим засобом цукор відвозився до прикордонних залізничних станцій на території Радянської Росії. Комерційна складова цієї схеми полягала в наявності різниці вартості рафінаду в УД (120 руб/пуд) і Радянській Росії (1200-1300 руб/пуд), що на одному вагоні вимірювалося у сумі понад 1 млн руб. Окрім фактору військової деморалізації подібна незаконна торгівля з

супротивником, за даними Мінфіну, призводила до несплати до бюджету виїзного мита. Через це пропонувалося призупинити виконання ордерів на відпуск цукру та створити у Києві спільно з німецьким командуванням центральний орган щодо обліку і розподілення відпуску цукру.

З іншого боку, УД під час тимчасового миру з Радянською Росією (оснований на договорі від 12.06.1918 про встановлення нейтральної зони розмежування) на офіційному рівні укладала бартерні угоди з організаціями РРФСР, зокрема, щодо продажу українського хліба в обмін на паливно-мастильні матеріали і мішки. Так, торгівельне представництво РРФСР у м. Києві 09.09.1918 надало листа уповноваженим особам від Ради з'їздів мірошників в Петрограді з дорученням здійснити купівлю в обсязі 1.3 – 1.5 млн. пудів муки для нужд Радянської Росії в обмін на 3.5 млн. мішків і 300 цистерн паливно-мастильних матеріалів за погодженням з Міністерством продовольства УД і представництвом Центральних Держав. У свою чергу віце-президент Вищої Української Продовольчої Ради, призначений урядом Німеччини відповідно до міждержавної угоди, листом від 25.10.1918 письмово погодив пропозицію видачі зерна для обміну з ворожою стороною.

У дні зайняття Києва військом Директорії УНР на підставі припису Головного Польового Контролера проводилася ревізія від 13.12.1918. Була досліджена облікова документація щодо використання 1 млн. рублів, що надавалися Воєнному Міністру генерал-лейтенанту Щуцькому. Встановлено, що за резолюцією Головнокомандувача (Головнокомандувач арміями фронту УД граф Келлер) зазначені кошти були видані на придбання запасів і предметів у німецького інтендантства. 28.11.1918 до Головнокомандувача був поданий доклад з грифом цілком-таємно щодо зміни цільового призначення цих коштів на секретні потреби за бездокументальним провадженням, який за резолюцією графа Келлера погоджено.

21.12.1918 за результатами ревізії Комісар Польового Контролю Сімонів звернувся з листом до Комісара Військового Міністерства з проханням з'ясувати на що було витрачено

зазначені кошти і повернути решту невитраченої суми у Державну Скарбницю. За даними листа Сімоніва від 21.12.1918 до Комісара Міністерства Судових Справ було зазначено про те, що Щуцький заарештований, а 1 млн карб. було витрачено на підкуп німецьких офіцерів і німецьких солдат з німецького “совдепа” з метою, надання допомоги Гетьманському уряду проти військ Директорії. За даними рапорту старшого ревізора Шереметинського від 14.12.1918, що містив гриф цілком-таємно, підкуплені генералом Щуцьким німецькі військові мали б вплинути на німецькі війська, з метою збереження німцями нейтралітету під час виступу Петлюри.

Наводячи більш сучасні приклади використання результатів ревізії в кримінальному процесі, не можу оминати матеріали виправдувального вироку від 29.03.2011 р. у справі №1-67/2011 відносно на той час начальниці КРВ в м. Жовті Води Лідії Гаврилової, яка з 2015 р. очолила Держаудитслужбу. Майбутня голова Держаудитслужби Лідія Гаврилова у 2011 році обвинувачувалася за ч.1 ст. 366, ч. 2 ст. 368 КК України. Судом встановлено, що у відділі освіти перевірялось використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на соціально-економічний розвиток регіонів. На початку проведення вказаної зустрічної звірки у начальника КРВ в м. Жовті Води, за даними сторони обвинувачення, виник умисел на внесення до довідки про результати зустрічної звірки у СПД Буренка В.В. завідомо неправдивих відомостей про завищення вартості виконаних робіт, шляхом складання декількох довідок про результати зустрічних звірок з кінцевою метою примусити СПД Буренко В. В. надати хабар. За даними слідства 06.03.2009 р. обвинувачена Гаврилова вдруге особисто підписала завідомо неправдивий офіційний документ – довідку №7 від 10.03.2009 р. про результати зустрічної звірки, а 07.03.2009 в приміщенні магазину «Ювілейний» отримала хабар, у вигляді плазмового телевізору А410 вартістю 7900 грн. за ціною 6500 грн. Після цього, 11.03.2009 р. обвинувачена вчетверте особисто підписала офіційний документ, що став в подальшому

невід’ємною частиною акту ревізії. В судовому засіданні підсудна пояснила, що попередні три довідки які по черзі згодом передруковувалися, були робочими варіантами, а сама довідка не є офіційним документом, контрольним заходом, не оскаржується в суді, оскільки дані викладені в довідці фіксуються в акті ревізії, який не змінювався. Судом встановлено, що з правової точки зору більш обґрунтованими є саме дані викладені в попередніх трьох варіантах довідок, а не в останній довідці, яка увійшла до акту. Але вказана оцінка та обставини виходять за межі обвинувачення Гаврилової Л. В., зауваження до акту ревізії були розглянуті, та вказаний акт не був оскаржений.

Проблеми з Законом не оминули пані Лідію Гаврилову й під час її знаходження на посаді очільниці Держаудитслужби. Так, вона відмітилася під час «дахування» (шляхом здійснення перепон у виході її підлеглих на планові та позапланові заходи інспектування держпідприємства очолюваного її чоловіком) незаконної діяльності власного чоловіка Володимира Гаврилова, який у 2014-2015 рр. був директором ДП «Укртранснафтопродукт».

Також щодо пані Гаврилової у 2018 році НАБУ здійснювалося досудове розслідування в кримінальному провадженні щодо незаконного збагачення. Під час обшуку житлових приміщень детективами НАБУ були виявлені дорогі меблі, техніка, золоті злитки та готівку – в сумі 112,8 тисяч доларів та 8,5 тисяч євро. Справу в цій частині ВАКС закрит, оскільки Конституційний Суд визнав неконституційною ст. 368-2 ККУ про незаконне збагачення.

Повертаючись з минулого в сьогодні, відмітимо, що в 2014 році український законодавець вирішив обмежити повноваження прокурора й слідчого в призначенні ревізій та перевірок під час досудового розслідування. Законом України 1697-VII від 14.10.2014 р. було виключено із ст. 36 і 40 КПК України право прокурора і слідчого призначати ревізії і перевірки в порядку, передбаченому законом. Проте відповідне право Законом було залишено за судом у кримінальному провадженні. Так, відповідно до положень ст. 11 Закону № 2939-XII позапланова виїзна ревізія може здійснюватися

лише за наявності підстав для її проведення на підставі рішення суду. Позапланові виїзні ревізії суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені цим Законом до підконтрольних установ, проводяться органами державного фінансового контролю за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні. І якщо протягом 2015-2017 рр. (після внесення відповідних змін до КПК щодо позбавлення права слідчого/прокурора призначати ревізії, перевірки), згідно з даними ЄДРСР, слідчі судді під час розгляду клопотань слідчих, прокурорів про надання дозволу на проведення ревізії в порядку передбаченому Законом № 2939-ХІІ у більшості випадків задовольняли відповідні клопотання (за умов дотримання відповідних вимог), у 2020 році за даними ЄДРСР ми бачимо протилежну картину.

Окремими суддями Верховного Суду під час розгляду відповідних справ приймалися окремі думки з питань призначення позапланових виїзних ревізій (перевірок) у кримінальному провадженні, з якими автор може цілком погодитися. Так, у провадженні № 51-499ск17 суддя Григорєва І.В. посилається на положення Закону № 2939-ХІІ від 26.01.1993 та думку з листа ВССУ від 01.09.2017, які підтверджують повноваження слідчого судді щодо надання дозволу на проведення позапланової виїзної ревізії у кримінальному провадженні. У справі 243/6674/17-к суддею Антонюк Н. О. ухвалено окрему думку, згідно якої, через приписи ст. 309 КПК України забороняється оскаржувати в апеляційному порядку у т. ч. ухвали слідчих суддів з питань призначення позапланових виїзних ревізій (перевірок), оскільки підхід законодавця є абсолютно виправданим, враховуючи мету застосування відповідних дій і часові рамки «обмеження прав». Автор, у свою чергу, приєднується до подібних окремих думок суддів Верховного Суду з приводу такої наявності на даний час повноважень слідчих суддів надавати дозвіл на проведення позапланової виїзної ревізії. Звертаємо увагу на те, що не зважаючи на відсутність у КПК України повноважень й порядку розгляду слідчими суддями

відповідних клопотань, відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України складається у тому числі і з інших законів України, до яких відноситься й Закон № 2939-ХІІ від 26.01.1993, яким у свою чергу передбачено право слідчого судді приймати відповідні судові рішення з питань проведення позапланових виїзних ревізій у кримінальному провадженні (https://lb.ua/blog/victor_neganov/503468_reviziya_kriminalnomu_protsesi_z.html). – 2022. – 19.01).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Яна Золотарьова, Громадянська мережа ОПОРА

Змішана система виборів зменшує шанс стати депутаткою майже вдвічі

Подолати мажоритарні бої жінці-кандидатці значно важче, ніж чоловікові. Про це свідчать цифри – кількість здобутих жінками мандатів та їхня представленість у Верховній Раді України.

За тридцять років незалежності України кількість жінок у парламенті варіювалася залежно від виборчої системи, яка діяла на конкретних виборах. Більшість жінок пройшли до Верховної Ради за списками партій.

Тож у часи боротьби за залучення жінок до політичної активності та їх доступ до прийняття рішень, яка вже дала певні позитивні зрушення (запровадження пропорційної системи з відкритими списками та обов'язкової норми про гендерні квоти), повернення до виборів за мажоритарною системою виглядає щонайменше нелогічно. Однак саме такі сигнали українське суспільство отримало наприкінці 2021 року від чинних депутатів. Про можливість скасування відкритих списків заявив глава фракції “Слуга народу” Давід Арахамія та народні обранці, що ініціювали проєкт Закону “Про внесення змін до Виборчого кодексу України щодо відновлення змішаної (пропорційно-мажоритарної) системи виборів народних депутатів України” (№ 6444) та альтернативний законопроект (№ 6444-1). Прикметно, що

серед його авторів – жодної депутатки. Такі ініціативи “притримання” виборчої реформи можуть призупинити процес збільшення політичної участі жінок. Перемогти на виборах в окрузі жінкам-кандидаткам вдавалося значно рідше, ніж представникам чоловічої статі. Та й, будьмо відверті, через гендерні стереотипи суспільства, відсутність фінансових ресурсів та соціальних зв’язків жінки значно менш активно балотуються в мажоритарних округах, які в Україні асоціюються з “депутатськими вотчинами”.

Трохи історії. Верховну Раду України I та II скликання громадяни обирали за мажоритарною виборчою системою. Тоді в округах перемогли 12 та 18 жінок відповідно – 3% і 4% депутатського корпусу. У березні 1998 року парламентські вибори пройшли вже за змішаною системою, що передбачала обрання половини депутатів за закритими партійними виборчими списками з 4%-прохідним бар’єром, а половини – в одномандатних виборчих округах в один тур. Тоді мандати отримали 38 жінок (8%) – 23 за списком і 15 в округах. У 2002 році до Верховної Ради потрапило ще менше жінок – 28. Однак за пропорційною системою жінок пройшло в кілька разів більше, ніж за мажоритарною: 20 проти 8. А ось у V та VI скликаннях Верховної Ради, обраних за партійними списками, до парламенту потрапили 41 і 42 жінки відповідно. У 2012 році Україна знову повернулася до змішаної системи. Частка жінок у Раді зросла (10% – 46 жінок), що стало об’єктивним наслідком боротьби жінок за рівні можливості у політиці. Втім, 31 депутатка пройшла за партійними списками, а лише 15 вибороли мандати в мажоритарних округах. На позачергових виборах 2014 року, які відбувалися за цією ж системою, в мажоритарних округах кандидатки жіночої статі становили лише 12,9%. У парламент потрапило 56 жінок (11,85%), з округів – лише чотири: Ірина Констанкевич (Волинь), Тетяна Ричкова (Дніпропетровщина), Ірина Подоляк та Оксана Юринець (обоє обрані на Львівщині).

На останніх парламентських виборах 2019 року кандидатів-мажоритарників чоловіків було більше у майже 5,5 раза. Із понад 3 тисяч

кандидатів лише 15,5% становили жінки. Найбільше жінок у мажоритарних округах висунули партії “Європейська солідарність” та “Батьківщина” – 24 і 20 кандидаток відповідно. На наступних позиціях “Слуга народу” – 19 і “Голос” – 18 жінок. Найменше жінок серед мажоритарників висунула партія “Опозиційна платформа – За життя” – тільки 16. У результаті жінки отримали 12,6% від усіх голосів по мажоритарці, а чоловіки – 87,4%.

Попри те, що жінки здобули 28 депутатських мандатів в округах, кількість набраних ними голосів в одномандатних округах були суттєво меншою, ніж у чоловіків. Так, середня кількість голосів за кандидата чоловіка становить 4700 проти 3700 у жінки. Середній відсоток голосів “за” для жінок дорівнює 5,15%, а чоловіків – 6,7%. Серед обраних топ-20 депутатів-мажоритарників із найбільшою кількістю отриманих голосів в округах – лише три жінки. За партійними списками у парламенті за весь період роботи IX скликання працювало і працює 64 депутатки.

Висновок очевидний – жінки мають більше можливості потрапити у Верховну Раду України, якщо балотуються за партійними списками, а застосування мажоритарної або змішаної виборчої системи не сприяє адекватному представництву жінок у парламенті. Ця закономірність властива не лише Україні. Наприклад, у Німеччині та Литві кількість жінок, обраних до парламентів в одномандатних округах, значно менша, ніж через голосування за партійними списками. А згідно з доповіддю Венеційської комісії, найбільшу частку жінок у своїх парламентах мають країни, де вибори проводяться за пропорційною системою. Що стосується змішаної системи, то Венеційська комісія визнає її кращою для збільшення парламентського представництва жінок, ніж мажоритарна, але гіршою за пропорційну.

Зрозуміло, що на “прохідність” жінок-кандидаток у мажоритарних округах впливають і традиційні стереотипи щодо ролі жінок у суспільному житті. Однак нині українські реалії – це 113 місце серед 193 країн за кількістю жінок у парламенті (за даними Міжпарламентського союзу станом на листопад 2021 року).

Те, що партійні списки – ефективні, довели і результати місцевих виборів 2020 року. Так, жінки становлять 37% серед усіх депутатів місцевих рад різного рівня. Найбільш успішними жінки були у громадах до 10 тис. виборців. У громадах із кількістю виборців понад 10 тис. у новообраних радах третина складу – жінки. Станом на лютий 2021 року в обласних радах кількість жінок порівняно з попереднім скликанням зросла в 1,5 раза.

На жаль, в Україні і досі діє принцип: що вищий рівень прийняття рішень, то менше у цій сфері жінок. У цьому контексті є ще одне «на жаль» – ініціативи відтермінування виборчої реформи і продовження мажоритарки, яка, крім багатьох корупційних ризиків, як-от підкуп, використання адмінресурсу чи навіть кримінальні розбірки, ставить на шляху жінок до рівності з чоловіками ще більше перешкод. Тож, поки така ініціатива лишається проектом, варто об'єднати зусилля і їй дати тверду відсіч (https://lb.ua/blog/yana_zolotarova/504138_zmishana_sistema_viboriv_zmenshuie_shans.html). – 2022. – 28.01).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Ігор Попов, експерт Українського Інституту Майбутнього

Реформу СБУ потрібно розморозити

В порядку денному останнього пленарного тижня шостої сесії Верховної Ради законопроект про СБУ знову немає. Водночас, згідно підготовленого до другого читання тексту, вже з 1 січня цього року у нас мала працювати нова реформована спецслужба. Майже два роки тривала робота над законопроектом, і три місяці тому профільний комітет затвердив редакцію для розгляду у другому читанні.

Підвішена ситуація має негативний вплив на службовців СБУ. В умовах, коли немає розуміння щодо структури, військових звань чи забезпечення – частина офіцерів шукає нову роботу. Інші вносять корективи у планування щоденної діяльності. І все це в момент

серйозних загроз національній безпеці та викликів для самої Служби.

Головна причина – немає ні консенсусу, ані голосів за підготовлений текст. Його критикують правозахисники за надмірні повноваження і брак суспільного контролю за діяльністю. З іншого боку, його критикують юристи спецслужби – вони вважають нові повноваження недостатніми, а контроль зavelиким. Реформа має вирішити кілька проблем: це відносини спецслужби з громадянином, з бізнесом і з політикою. Що стосується можливості втручатися в приватне життя громадян, то авторитетні фахівці в галузі прав людини вказують на ризиковані новели. До прикладу, контррозвідувальна діяльність виводиться з-під дії закону про оперативно-розшукову діяльність, а санкція суду в такому випадку може стати формальністю і даватися автоматично. За новим законом СБУ може отримати доступ до електронних комунікацій більший, аніж навіть його має ФСБ сусідньої країни. Конфіденційна інформація і персональні дані громадян таким чином можуть бути позбавлені необхідного захисту.

Щодо відносин СБУ і бізнесу – є консенсус щодо позбавлення функцій протидії корупції та боротьби з економічними злочинами, цим будуть займатися НАБУ і БЕБ. Проте, можливості здійснювати впливи на бізнес в рамках контррозвідувальних заходів теоретично будуть навіть розширені. І це безумовно турбує бізнес, який і так періодично жаліється на тиск. До речі, незалежно від долі закону Службі варто звернути увагу на досвід роботи з бізнесом у сусідів із МВС. Однією з новел Д.Монастирського стало створення Офісу захисту бізнесу, який став майданчиком як для розгляду скарг, так і координатором протидії рейдерству та розповсюдженню контрафактної продукції.

На певних етапах обговорення законопроект про СБУ з'являлися норми про можливість впливу на політичні партії чи медіа, після обговорень вони були зняті, і є враження, що пропозицій по їх поверненню не буде. Тоді в оновленій СБУ залишаться головними завданнями протидія тероризму, контррозвідка та захист державної таємниці.

Найближчим часом потрібно на профільному комітеті повторно розглянути пропозиції правозахисників та рекомендувати їх до врахування. Також було би непогано досягти компромісу з самою СБУ. І тоді виносити законопроект на голосування. До нього внесено 2500 поправок, і при повному розгляді це може зайняти весь пленарний тиждень. Проте, досвід показує, що при досягненні згоди щодо концептуальних речей на розгляді несуттєвих поправок наполягати не будуть, і обговорення тоді займе менше часу. Якщо компромісу немає – все одно треба ставити законопроект на голосування і навіть провалювати. Без цього регламент не дозволяє розробляти і реєструвати нові проекти. Якщо згоди вдасться досягти через застосування третього читання – це теж зрушить процес. Але заморозка ситуації – це найгірше, і вся спецслужба потребує чіткої відповіді щодо свого майбутнього. (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/popov/61ee4b8d53002/>). – 2022. – 24.01).

Блог на сайті «Освіта.ua»

Про автора: Олександр Костюк, д. е. н., доктор управління бізнесом (DBA), професор, головний редактор міжнародного наукового журналу «Корпоративна власність та контроль».

О. Костюк: виклики престижу академічної професії

Поступ нашої держави не може бути швидшим за поступ нашої освіти.

Джон Ф. Кеннеді

Це прекрасна відповідь на питання щодо значимості освіти для розвитку держави. Чим виміряти поступ вищої освіти? Показників можна знайти багато, серед яких один з найбільш змістовних – соціальний статус академічної професії.

Змістовна складова академічної професії завжди була предметом дискусії у суспільстві. Мається на увазі контракти, робоче навантаження та заробітна плата науково-педагогічних працівників.

Декілька років тому Європейська комісія зробила достатньо успішну спробу узагальнити основні практики, які формують академічну професію, професію вченого в університетах країн Європи, результатом чого є звіт «Survey on researchers in European Higher Education institutions».

Щодо особливостей трудових контрактів університетів з ученими, не можна не відмітити, як швидко безстроковий контракт набув поширення в університетах країн Європи, де вже 72% усіх контрактів з ученими є безстроковими.

Лідирує у Європі не найбагатша економічно Румунія, де 97% університетських вчених мають безстроковий контракт. Важливо зазначити, що навіть для молодих учених, які тільки-но відбулися як PhD, безстроковий контракт в університетах країн Європи є поширеним явищем, адже його мають 49,1% молодих учених, а для їх досвідчених колег, лідерів наукових напрямів в університеті, цей показник ще вищий – 92,8%. Саме безстроковий контракт є одним із свідчень поваги до академічної професії у країні.

У світі існує безліч наукових праць і аналітичних звітів, автори яких одностайні: природа академічної професії відповідає лише одному виду трудового договору – безстроковому, за якого періодично, наприклад, кожні 7–8 років відбувається атестація НПП, а договір не втрачає чинності. Тобто людина спокійно працює, працює якісно і продуктивно. Варто зазначити, що в зарубіжних університетах безстрокові трудові договори не застосовуються до адміністративних посад (ректор, проректор, декан, завкафедрою), які передбачають лише строковий контракт, що є правильно, бо природа адміністративної роботи відповідає строковим контрактам.

Останні роки наші заклади вищої освіти посилалися на наказ МОН України №1005 від 5 жовтня 2015 року, який передбачав контракти з науковцями строком до 5 років. Безстроковий контракт у цьому наказі не фігурував.

На зміну цьому наказу прийшов інший наказ МОН України №864 від 28 липня 2021 року, а він, у свою чергу, скасовується наказом

МОН України №925 від 19 серпня 2021 року. МОН України вже було б варто впорядкувати цей «кругообіг» наказів, які прямо впливають на трудові відносини закладів вищої освіти з науково-педагогічними працівниками, визначивши свою позицію і щодо безстрокових контрактів.

Окрім наказів МОН, заклади вищої освіти у своїх Положеннях посилаються на Закон України та КЗпП. У Законі України «Про вищу освіту» від 2014 року, стаття 55, строків контрактів з науково-педагогічними працівниками не вказано.

У КЗпП вказано, що трудові договори мають бути безстроковими, якщо іншого (строкового контракту) не передбачає природа діяльності (особливості роботи).

Тобто зараз питання трудових відносин науково-педагогічних працівників та закладів вищої освіти потребує першочергової участі МОН України, щоб сформувані юридичні передумови для запровадження безстрокових контрактів з науково-педагогічними працівниками у практику діяльності закладів вищої освіти. Заявляти про європейські цінності, складовою яких є також і безстроковий контракт, при цьому не запроваджуючи практик таких контрактів у закладах вищої освіти в Україні, є значним недоопрацюванням політики державного управління вищою освітою в Україні.

Інша складова академічної професії – робоче навантаження академічних працівників. Якщо розглянути групу молодих учених тільки-но після отримання наукового ступеня PhD, то університети Північної Європи формують найбільш привабливі умови: 65% молодих академічних співробітників мають робоче навантаження з часткою навчальної роботи, яка не перевищує 25%, що у розрахунку до загального навантаження молодого академічного співробітника університету в Україні мало б не перевищувати 400 годин (поточні вимоги МОН України – 600 годин).

На Заході Європи вже інший показник – 52%. А ось на Півдні та Сході Європи частка молодих учених, у яких у структурі робочого навантаження частка навчальної роботи

не більше 25%, значно менша – 42% і 20% відповідно.

Очевидно, що наші практики формування робочого навантаження більше нагадують практики країн Півдня і особливо Сходу Європи, але у цих країнах є компенсатор – безстрокові контракти, який створює мотивацію залишатися у професії.

Чи має академічна професія у частині робочого навантаження подібний вигляд в Україні? Нормативно, на папері, і то лише частково – так, а фактично – ні.

Робочий час викладача у нас визначається законодавством (36 годин на тиждень – одна повна ставка). Це номінальний показник, а фактичні витрати часу можуть значно відрізнятись як за загальним обсягом, так і за структурою, і, як правило, це стосується наукової роботи. Тут є над чим попрацювати вже нашим університетам.

Наприклад, в університетах Канади або Австралії, учені яких є одними з лідерів у світі за показником кількості цитувань у розрахунку на одну статтю (Канада – 25,93, Австралія – 23,15, показник України – 7,58), фактичні витрати часу викладачів на підготовку наукових статей, враховуючи попередню роботу з формування інструментарію та бази даних дослідження, складають в середньому 300 годин у розрахунку на статтю, тому публікація 1–2 наукових статей на рік є добрим показником, як і їх якість.

Скільки годин на підготовку однієї статті передбачають університетські нормативи робочого навантаження викладачів в університетах України? Виходячи з відповідних положень наших університетів – 100 годин у розрахунку на статтю у наукових журналах відомих наукометричних баз. Чи можна порівняти 300 та 100 годин, як передумову для підготовки якісної публікації? Може, і тому також імпакт (цитування) наукових публікацій українських авторів майже у чотири рази менший за аналогічний показник в Канаді та Австралії. Тому, на цей час, структура та нормування навантаження за видами робіт викладачів вітчизняних університетів не сприяє виробництву нових знань та їх подальшому

трансферу, хоча вимоги адміністрацій університетів щодо результатів такої роботи викладачів достатньо жорсткі. Ми маємо відійти від «економ» парадигми становлення дослідницьких університетів, де людський капітал не потребує інвестицій і має якусь дивну здатність до регенерації за власний рахунок.

Третя складова академічної професії – заробітна плата, очевидно, є найбільш актуальною. Близько 65% вчених в університетах країн Європи є задоволеними своєю заробітною платою. Найбільша частка задоволених своєю заробітною платою серед працюючих в університетах Бельгії, Люксембургу, Швейцарії та Нідерландів (близько 85%), Швеції, Данії, Великобританії, Норвегії, Німеччині, Австрії, Фінляндії (близько 75–80%). Найбільше незадоволених своєю зарплатнею в університетах Греції, Румунії, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії, Угорщини, Чехії (від 50% і більше). Якщо співставити рівень задоволеності заробітною платою та умови трудових відносин з університетами, то є дві країни, які значно відстають у Європі від інших – Литва та Словаччина, де більше половини викладачів незадоволені своєю зарплатою, і лише 30-35% із усього їх контингенту у країні мають безстроковий контракт.

Цікаво, що річна зарплата професора в публічному коледжі США в 1931 році складала 4513 доларів США, зарплата доцента – 3362 доларів США. Тобто, посилаючись на дослідження Уолтера Грінліфа, датоване 1936 роком, ми можемо зробити висновок, що престиж академічної професії у США у період Великої депресії був у 4–5 раз вищий за престиж професії кваліфікованого будівельника, розмір зарплати якого складав 942 долара США.

З огляду на поточний стан розвитку ринку праці України, ми маємо ситуацію, за якої заробітна плата кваліфікованого будівельника у півтора-два рази перевищує зарплату академічного співробітника. У нас академічна професія зазнала суттєвої суспільної девальвації. Тут можна вести мову

і про актуальність відповідних положень про преміювання академічних співробітників за наукові публікації, які мають запроваджувати наші університети, щоб сприяти якісному розвитку людини в академічній професії.

Варто зазначити ще одну, на перший погляд, опосередковану причину такої девальвації, яка має кількісну природу: значний дисбаланс у кількості випускників закладів вищої та професійної освіти, що сформувався за останні 30 років, адже з 1990 по 2020 роки кількість студентів закладів вищої освіти в Україні (університети, академії, інститути) зростає з 881 тисячі до 1,266 млн. осіб, а кількість учнів закладів ПТО зменшилася з 643 тисяч до 246 тисяч осіб.

Тобто якщо у 1990 році показник співвідношення кількості студентів ЗВО до учнів закладів ПТО складав 1,37/1, то у 2020 році показник зріс до 5,14/1. Може, і за причини перевиробництва освітнього продукту системою вищої освіти та подальшої інфляції дипломів, академічна професія також втрачає свій соціальний статус, як будь який виробник втрачає свою ринкову вартість за причини виробництва продукту, який у такій кількості та якості ринку вже не потрібен.

Такий дисбаланс та його наслідки для престижу академічної професії – це результат помилок, у першу чергу, державного управління. Невже протягом 30 років не можна було поступово, безболісно згладити кількісні показники дисбалансу вищої та професійно-технічної освіти України?

Протягом десятків років система вищої освіти в цілому була відірвана від економіки країни, від її потреб та запитів. Тобто не відірвалася сама собою, а була відірвана багаторічним безвідповідальним державним управлінням. А якщо до цього додати відсутність безстрокових контрактів, значно занижені нормативи витрат часу на виконання окремих, але дуже важливих для університетів видів робіт академічного співробітника та зарплату, яка за рівнем нижча за показник багатьох виробничих професій в Україні, то питання, чи може у таких умовах академічна професія набути високого суспільного престижу, втрачає свою актуальність. Звісно,

що ні, як і держава – набути великого поступу (<https://osvita.ua/blogs/85437/>). – 2022. – 27.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Анатолій Телявський, заступник Голови Асоціації приватних виконавців України, заступник Голови правління об'єднання ФАКТ

Як завершити реформу виконання судових рішень

Після Революції гідності в Україні розпочалася судова реформа, яка поклала старт докорінним змінам в частині реалізації актів правосуддя, що є надзвичайно важливим для трансформації всієї нашої держави. Експерти розраховували на справжній ривок у якості правосуддя, проте не все пішло так, як планувалося. Одним з найпроблемніших аспектів залишається виконання судових рішень. Для завершення реформування системи потрібно вчинити лише кілька рішучих кроків, для яких у влади має вистачити політичної волі.

Експерти у сфері примусового виконання рішень продовжують переглядати професійні деталі, шукати дочки дотику, витратити свій час і ресурси на моніторинг, підрахунок результатів і презентації, аби потім їх знову перечитувати, обговорювати і цитувати. Проте вони немов забули про те, що будь-яка політика, як в аспекті її планування, так і безпосередньої реалізації, залежить насамперед від адміністрування.

Міністерство юстиції навіть у своїх офіційних публікаціях визнало свою помилку у побудові адміністративної вертикалі щодо організації контролю за діяльністю приватних виконавців, поєднавши у функціоналі Директора департаменту Державної виконавчої служби контроль як за державними, так і за приватними виконавцями. Таким чином, державний орган сам розписався під безпосередніми доказами «найпрямішого конфлікту інтересів», адже навіть у найгірших сценаріях розвитку антиконкурентного права схожої ситуації важко знайти. Міністерство зазначило у своєму останньому Моніторинговому звіті про необхідність створення нового департаменту

або управління, «спеціально уповноваженого на забезпечення контрольної функції над роботою приватних виконавців». Але чи сприятиме це, з одного боку, покращенню механізму контролю, а, з іншого, покращенню конкурентного клімату між державними та приватними виконавцями в умовах існування змішаної системи примусового виконання рішень?

Тут є кілька пересторіг. По-перше, незалежно від конкретних персоналій, це сама посада профільного заступника Міністра юстиції, яка має офіційну назву – заступник Міністра юстиції з питань виконавчої служби. На сьогодні ця людина відповідальна за контроль за діяльністю і приватних виконавців в тому числі, хоча вони не належать до ДВС. Питання виникають і до функціоналу заступника Міністра, який наведений у відкритому доступі на вебсайті Міністерства та вочевидь затверджений відповідним наказом Міністра з огляду на Положення про Міністерство юстиції України, схвалене розпорядженням Кабінету Міністрів України:

забезпечує реалізацію державної політики у сфері організації примусового виконання рішень;

забезпечує своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень у порядку, встановленому законодавством;

забезпечує розробку проєктів законів та інших нормативно-правових актів, пропозицій щодо вдосконалення законодавства та подання їх у встановленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України тощо.

Отже, повноваження передбачають вплив на існуючу систему виконання судових рішень, тобто, змішану, адже іншої в Україні не існує. Проте сама назва посади і фінансова залежність апарату Міністерства та його регіональних підрозділів від роботи державних виконавців історично сформували традицію зацікавлення виключно роботою виконавчої служби – державних виконавців.

Такий стан речей закладає фундамент для прямого конфлікту інтересів вже на рівні формування і реалізації політики. Адже чим краще працюють державні виконавці – тим краще фінансується система. Чим більше

впливу на приватних виконавців, тим більше можливостей для виконавчої служби, до якої, нагадаю, приватні виконавці не відносяться. Це має пряме відношення як для формування, так і для реалізації політики у сфері примусового виконання рішень. Таким чином, чому б тоді не перейменувати посаду профільного заступника з «заступника з питань виконавчої служби» на «заступника з питань примусового виконання рішень»? Адже як корабель назвеш, так він і попливе.

Також варто започаткувати постійну практику звітування відомства не лише про роботу державних виконавців, але й приватних, що передбачає, у тому числі, політичну відповідальність за рух реформи. На превеликий жаль, ми не бачимо таких публікацій за останні 2 роки. Урядовці звітують виключно за діяльність державних виконавців, хоча їх пряма відповідальність – політика у сфері всієї системи примусового виконання рішень. Приватні виконавці – також повноцінні суб'єкти, яким делегувала держава виконувати судові рішення з метою реального здійснення правосуддя. Вони так само мають значні показники роботи, які у перерахунку на одного виконавця в рази вищі за працівника ДВС. Вони ще й до того сплачують за свою роботу податки до державного бюджету.

Переваги приватних виконавців є безспірними, це визнано навіть експертами провідних міжнародних донорських проєктів в Україні. Так, нещодавно в.о. керівника Проєкту ЄС «Право-Justice» Ерік Сванідзе зауважив, що європейські тенденції та вітчизняний досвід вказують, що Україні потрібно надалі розвивати інститут приватних виконавців, адже він довів свою ефективність та інституційну спроможність. Для аргументації наводилася проста статистика: у 2020 році 259 приватних виконавців стягнули 4,3 млрд грн, тоді як 4 411 державних виконавців – 19,2 млрд грн. Станом на початок 2022 року приватних ми маємо вже 300, тому показники повернутих коштів кредиторам мають тільки зростати, що створює позитивний інвестиційний клімат в Україні.

Якщо фінансова залежність від роботи державних виконавців дуже важлива для

Міністерства юстиції, то логічним є крок ініціювати внесення змін до законодавства, у тому числі податкового, і скеровувати, наприклад, частку від сплачених приватними виконавцями податків на утримання рідного відомства, а не до державного бюджету в повному розмірі. Кошти в такому разі надходять до так званого «спецфонду», до якого спрямовують 50% від розміру стягнутого виконавчого збору працівники ДВС. Насправді приватним виконавцям не настільки принципово важливо, в яке джерело чи джерела спрямовуються кошти від їхньої роботи. Але якщо це так принципово для профільного Міністерства, то спільнота приватних виконавців очевидно не буде проти такої фінансової підтримки регулятора. В такому разі керівництво Міністерства юстиції нарешті буде зацікавлено у забезпеченні ефективної роботи і приватних виконавців.

Особливо важливим і певною мірою революційним рішенням, яке дозволить забезпечити ефективну конкуренцію виконавців не лише в «полях», але й на політичному рівні, є запровадження окремої посади «заступника Міністра юстиції з питань примусового виконання рішень приватними виконавцями». При цьому, діюча посада заступника Міністра з питань виконавчої служби також має залишитися. Однією з ключових задекларованих ідей реформи є конкуренція, тому давайте започаткуємо конкуренцію всередині відомства в частині як реалізації функцій, так і формування політики. Там, де є конкуренція, завжди підвищується якість, в тому числі якість ідей.

Попередньо згадана ідея щодо створення окремого структурного підрозділу для організації контролю за роботою приватних виконавців – це «хабар» спільноті без жодної вигоди для неї. Адже політично керуватиме цим підрозділом все одно саме заступник Міністра юстиції з питань виконавчої служби. У такому разі все має залишитися тим самим, тільки керівників і посад стане більше, зростуть відповідно і бюджетні видатки. У цьому випадку не йде мова про персоналії, а про системні речі, питання змісту, а не форми.

Варто провести паралелі з іншими професійними незалежними спільнотами. Нотаріуси, серед яких також працюють як державні, так і приватні, не мають такий тиск на приватних колег, в тому числі через їх величезну кількість. В цьому випадку постає теж питання доступу до професії. Порівняйте та побачте суттєву різницю, хоча б у наявності для кандидатів у приватні виконавці, такого етапу, як практичне завдання та абсолютно суб'єктивного механізму його перевірки. Арбітражні керуючі – приклад не дуже нерелевантний в цьому аспекті, адже серед них немає розподілу на державних і приватних. Адвокати – ось та конституційно незалежна спільнота, абсолютно самоврядна, хоча так само, як і приватні виконавці, вона належить до системи правосуддя. Отже, лише приватні виконавці на сьогодні серед інших незалежних професійних суб'єктів наділені надмірним впливом регулятора, який поки не дає, або не хоче забезпечити наступний розвиток професії, посиляючись на нашу «незрілість» (https://censor.net/ua/blogs/3311268/yak_zavershiti_reformu_vikonannya_sudovih_rshen). – 2022. – 21.01).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Микола Мельник, експерт аналітичної групи «Левіафан»

Український гемблінг та іноземні інвестиції? Що треба вдосконалити?

Попри весь спротив українських парламентарів, які досі не ухвалили податковий законопроект № 2713-д, український гемблінг продовжує працювати. Хорошою новиною для ринку стало прийняття рішення про видачу, ще двох ліцензій на організацію букмекерської діяльності (19.01). Це означає, що оператори грального бізнесу готові до легалізації.

Українське суспільство доволі насторожено сприймає легалізацію гемблінгу, і це нормально, якщо зважати на той факт, що легального ринку тут не було одинадцять років, а нелегальний, у його збоченій формі (зали гральних автоматів

та онлайн клуби на кожному кроці), нічого окрім відрази викликати не міг.

Для того, щоб іноземний інвестор нарешті прийшов в Україну, потрібно врегулювати питання податків. Багато ЗМІ говорить, що №2713-д зменшує податкове навантаження на гральний бізнес. Заради справедливості, ніхто з цих говорунів не намагався поставити собі запитання, а чи хтось готовий платити ці податки? Цифри, які стоять у Податковому кодексі України зараз, не враховують наявність найдорожчих у Європі ліцензій. Тож для заохочення інвесторів у сектор гемблінгу податки слід привести до економічно обґрунтованих. Тим паче загальне податкове навантаження на галузь майже не змінюється. Чому? Тому що законопроект № 2713-д жодним чином не скасовує і не змінює податок на прибуток, ЄСВ, ПДВ, податок з виграшу. Він регулює лише податок на GGR (валовий дохід від гри), встановлюючи його на рівні 10%. Нагадаю, що за весь час існування легальних лотерей оператори не заплатили й копійки цього податку.

Чутки про те, що ліцензійних платежів поменшає – безпідставні. Їх менше не стане з однієї простої причини – потрібну ліцензію зараз в Україні, до ухвалення законопроекту №2713-д, платять лише онлайн-казино, букмекери, а також оператори гральних автоматів. Відповідно, казино, гральні зали, онлайн-покер як платили високі ліцензійні платежі, так і платитимуть. Тоді як скасування потрібної ліцензії зробить наш ринок більш привабливим для іноземних інвесторів.

Чому саме в цих сферах захотіли поставити потрібну ліцензію? Тому що, згідно з різними статистичними даними, ці сфери найбільш популярні в сегменті азартних ігор у всьому світі, Україна – не виняток. Всі види грального бізнесу так і продовжуватимуть платити високі ліцензійні платежі. Для деяких видів платіж зменшиться з дуже великого до великого. До того ж ліцензійний платіж у розмірі 30 млн грн на рік для букмекерів і 8,5 млн грн для онлайн-казино збережеться, як це передбачено законом.

Тому ніякого тотального зменшення немає. Доходи від грального бізнесу не

зменшуватимуться, а тільки зростатимуть. Закон просто впорядкує систему оподаткування та внесе системність та адекватний підхід до визначення тих чи інших податків для того, щоб не було маніпуляцій з боку державного апарату (https://censor.net/ua/blogs/3311975/ukrayinskyi_gembling_ta_inozemni_investytsiyi_scho_treba_vdoskonalyty). – 2022. – 25.01).

Блог на сайті «Latifundist.com»

Про автора: Ігор Лісецький, заступник керівника відділу земельних та майнових відносин «Захід-Агро МХП»

Нововведення 5600: хто має платити податок на землю і який його розмір?

Думка експерта

З 1 січня 2022 року набрав чинності «славнозвісний» Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» № 1914-IX (законопроект 5600), який має на меті вдосконалити врегулювання питань адміністрування податків, податків на прибуток підприємств, доходів фізичних осіб, доданої вартості, акцизного та екологічного податків, рентної плати, плати за землю, умов перебування на спрощеній системі оподаткування.

Закон приносить значні зміни в різні сфери життя простих громадян. Давайте розглянемо питання, що стосуються аграрного сектору України.

Перше «нашумівше» питання законопроекту 5600 – це податок на землю, який мають платити ВСІ (точніше власник або орендар).

Отже, з початку 2022 року власники або землекористувачі зобов'язані один раз на рік сплачувати так зване мінімальне податкове зобов'язання за землю, розмір якого на 2022-2023 роки становить 4% від НГО земельної ділянки, а надалі він буде збільшений до 5%. Наприклад, якщо у вас є земельна

ділянка розміром 2 га із НГО 40 тис. грн, тоді вам держава щороку нараховуватиме податок за неї, розмір якого складатиме 1600 грн в рік. І це розрахунок лише за 2022 рік, надалі сума податку буде збільшена.

З логіки закону виходить, що держава хоче отримувати податок з кожного гектара землі наших громадян. Водночас не має жодного значення обробляється ваша земля чи ні, податки за неї потрібно буде платити.

Динаміка до потенційного зростання

Для прикладу, сільськогосподарські підприємства сплачують сукупну кількість податків, які складають близько 7% цього податку (за аналогією).

Також, найімовірніше, в перший рік громадяни самостійно не будуть квапитися сплачувати цей податок, Тому кількість судових процесів і примусових стягнень коштів податковою службою може збільшитись. Звісно, громадян, які мають рахунки в банку та майно, швидко можна буде «змусити» сплатити податок, як мінімум через арешт майна. Але будуть і ті, котрих неможливо буде знайти чи нічого буде арештовувати. Це непоодинокі випадки – а отже, дохід в бюджет буде, та не повною мірою.

Оскільки бюджет не наповниться в достатній кількості, і кошти державі потрібні, вірогідно, надалі розмір цього податку лише зростатиме.

Кого це може не стосуватися або хто звільняється від сплати податку

Звільняються від оподаткування наступні землі:

1. Дачні та садівничі (городницькі) землі.
2. Землі запасу.
3. Невитребувані земельні частки (паї).
4. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення, що знаходилися в межах населених пунктів (так звані людські городи).
5. Земельні ділянки передані в оренду (суборенду), емфітевзис або інше користування (так звані паї).

Отже, оподатковуватися будуть земельні ділянки, які знаходяться за межами населеного пункту і не передані в офіційну оренду.

Грубо кажучи, це звучить так: «Масш пайову землю – обробляй і плати податок, якщо не

хочеш – здай в оренду і податок буде платити орендар».

Пропоную також розібратися, що ж змінилося з оподаткуванням при купівлі-продажу земельних ділянок.

Внесені зміни законопроекту 5600 до ст. 172 Податкового кодексу говорять нам про нові правила оподаткування при здійсненні операцій з відчуження земельних ділянок.

По-перше, законопроект 5600 звільняє нас від оподаткування (5% та 1,5% від експертної вартості землі) при здійсненні першої купівлі-продажу земельної ділянки.

У разі купівлі-продажу другої земельної ділянки протягом року одним і тим самим власником ставка податку становитиме ті самі 5% ПДФО та 1,5% ВЗ від експертної вартості землі.

А в разі відчуження протягом календарного року третьої і більше земельної ділянки ставка податку законопроектом 5600 встановлюється значно вищою (так, як у нерезидентів), а саме – 18% ПДФО та 1,5% ВЗ від експертної вартості землі.

Однак, не для всіх все так плачевно та дороговартісно. Для спадкоємців земельних ділянок законопроект 5600 пом'якшив та зменшив ставку податку (до 5% ПДФО та

1,5% ВЗ від експертної вартості землі) при відчуженні протягом календарного року третьої і більше земельної ділянки набутої шляхом спадкування.

Отже, аналізуючи законопроект 5600 у частині ст. 172 ПК, можна зробити висновок, **що ці зміни мають на меті все ж більше активізувати ринок землі в Україні. Станом на сьогодні при здійсненні першої купівлі-продажу земельної ділянки нотаріуси ініціюють оподаткування (5% та 1,5%), а з 1 січня завдяки цьому закону ставка податку складатиме 0%.**

Однак, зміни розміру податку (до 18% та 1,5%) при відчуженні третьої і більше земельної ділянки, які нам теж несе цей законопроект, говорять, що законодавець все ж таки хоче зменшити ажіотаж на землю для так званих спекулянтів, котрі мають на меті нажитися на зміні вартості землі («купи подешевше – продай дорожче»). Скупити 100 га землі з оподаткуванням 5% можна буде, а от одразу вигідно продати їх дорожче не вийде – доведеться вже з оподаткуванням 18%.

Тому цією нормою права законопроект 5600 робить землю не дуже ліквідним товаром (<https://latifundist.com/blog/read/2855-novovedennya-5600-hto-maye-platiti-podatok-na-zemlyu-i-yakij-jogo-rozmir>). – 2022. – 24.01).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 2 (224) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:

А. Березельська Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:

Н. Крапіва

Підп. до друку 07.02.2022.

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,53.

Наклад 2000 пр.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net